

MULTIKULTURÁLIS NEVELÉS

AZ ÉNEK-ZENE ESZKÖZEIVEL

Mihály Regina¹

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Neveléstudomány, MA

A multikulturalizmus jelensége napjaink egyik legrelevánsabb, legtöbbet tárgyalt kérdésköre, legyen szó különböző kultúrákról, vallásokról vagy tágabb értelemben bármilyen emberek közti különbségekről. Szinte mindenhol jelen van, az egész társadalmat érinti, ezáltal a nevelési intézményeket, beleértve az óvodákat is. Kutatásom során olyan intézményeket vizsgáltam, ahol feltételeztem a multikulturális nevelés megvalósulását, illetve megfigyeltem ennek folyamatában milyen módon, milyen mértékben van jelen a zene. Előfeltevésemre kerestem válaszokat, mely szerint a gyermekek (különösen óvodáskorúak) nevelésében jelentős szerepe van a zenének, mert erősen hat az érzelmekre, ezáltal indirekt módon elősegíti a tanulást, segíti a közösségformálást, ennek következtében a multikulturális nevelésnek is talán leghatékonyabb eszköze lehet. Kvalitatív kutatásomat a megfigyelés, továbbá a mélyinterjú módszerével végeztem a minél alaposabb megismerés érdekében, ugyanakkor kisméretű mintát vizsgáltam, így a kapott eredmények nem reprezentatívak. Törekedtem a mintaegység változatosságára, mely mind vallási, mind nemzeti értékeket őrző csoportokat magában foglalt. A kutatás végére egy határozott kép rajzolódott ki, amely szerint a zene a vallási értékeket átadó intézmények esetében hatotta át legjobban az óvodai nevelés egészét.

¹ Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar, óvodapedagógus alapszak.
A tanulmány a 2018-ban megírt azonos című szakdolgozaton alapszik.

TARTALOMJEGYZÉK

I.	TÉMAFELVETÉS	2
I.1	A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA	2
I.2	A KUTATÁS CÉLJA	3
I.3	A KUTATÁS MÓDSZEREI	4
II.	TÉMAKIFEJTÉS.....	6
II.1	ELMÉLETI HÁTTÉR	6
II.1.1	A multikulturalizmus kialakulása és fogalma.....	6
II.1.2	A multikulturális nevelés	7
II.1.3	Az inklúzió, inkluzív nevelés.....	10
II.1.4	A zene hatásai	11
II.2	A KUTATÁS MEGVALÓSÍTÁSÁNAK BEMUTATÁSA	14
II.2.1	A vizsgált intézményekben szerzett ismeretek leírása.....	14
II.3	A KUTATÁS SORÁN SZERZETT TAPASZTALATOK ÖSSZEGZÉSE	32
II.3.1	A multikulturalizmus megnyilvánulása	32
II.3.2	A multikulturális nevelés megvalósulása	36
II.3.3	A zene jelentősége a nevelésben.....	40
II.3.4	Továbbgondolás.....	43
III.	TÉMALEZÁRÁS	47
III.1	ÖSSZEFOGLALÁS	47
IV.	IRODALOMJEGYZÉK.....	48

I. TÉMAFELVETÉS

I.1 A témaválasztás indoklása

„A zene (és az éneklés) nem csak zenére tanít.” (Kodály, 1974. 304.o.) Kodály Zoltán ezen gondolata nagyon közel áll a szívemhez, olyan, mintha kimondta volna helyettem mindazt, amit a zenéről gondolok. Ennek mentén elgondolkozva, kutakodva, világossá vált számomra, hogy a zene hatása, alkalmazása rendkívül szerteágazó. Éppen ezért nehéz volt leszűkíteni mi legyen a dolgozatom központi eleme.

Mivel a zene gyermekkorom óta áthatja a mindennapjaimat, ezért egyértelmű volt, hogy bármilyen témát is válasszak, azt ebből a perspektívából szeretném megvizsgálni. Végül a multikulturális nevelésre esett a választásom, mert úgy gondolom napjainkban a multikulturalizmus, a multikulturális nevelés kérdése igen releváns. Egyre gyakrabban tapasztalni, hogy az óvodai csoportokba idegen nyelvű, kultúrájú, vallású gyermekek kerülnek, vagy olyanok, akik valamilyen szempontból különböznek társaiktól. Velük szemben, hogyha nem vigyázunk, a gyermekek előítéletessé válhatnak. Fontosnak tartom, hogy a gyermekekből empatikus, értékeket felismerő, megismerésre nyitott felnőttek váljanak, akik az alapján ítélnék, amit saját maguk tapasztaltak meg. Olyan világban élünk, amely sok szempontból változatos. Az emberek nem egyformák, különböző szokásokkal, hagyományokkal rendelkeznek, nem egyformán néznek ki, nem azonos módon viselkednek. A különbözőség oka lehet ugyanúgy öröklött, mint szerzett tulajdonság és ezeket már a gyermekek is képesek észrevenni. Pedagógusként nem tudhatjuk a gyermekek milyen mintákat hoznak magukkal családi környezetükből ezért fontos, hogy a másodlagos nevelési színterekben megkapják a segítséget a másság értékelésének, kezelésének megtanulásához. Továbbá fontos az is, hogy a kisebbségi helyzetben lévő gyermekek kultúráját olyan módszerekkel ismertessük meg, melyek a korcsoporthoz közel állnak és ezzel együtt ápoljuk a kisebbséghez tartozók hagyományait.

A multikulturalizmus tehát nem csupán a pedagógusokat, hanem a szülőket és a gyermekeket egyaránt érinti illetve, ha kitekintünk és nem csak az intézményes nevelés oldaláról vizsgáljuk, kijelenthető, hogy az egész társadalmat érintő probléma és számos kérdést vet fel. Kezdve onnan, hogy hogyan lehet teljes asszimiláció nélkül beilleszkedni és őrizni az értékeket, de nem elvárni a többségtől, hogy ők alkalmazkodjanak, változtassanak szokásaikon.

Mi is valójában a multikulturalizmus? Vajon mi az, ami multikulturálisnak számít a tudomány és a hétköznapi emberek szerint? Mindenkinek van egy elképzelése arról, hogy nagyjából mit takarhat ez a fogalom. Azonban, létezik-e erre teljesen pontos meghatározás? Továbbá, mit is jelent az, hogy multikulturális nevelés? Hogyan kapcsolható hozzá a zene?

Érdekelt az, hogyan épül be egy intézmény életébe, a gyermekek, pedagógusok életébe ez a „kettős” kultúra- és értékközvetítés, hagyományörzés, hogyan tudnak ehhez hozzájárulni az ének-zene eszközei nyújtotta lehetőségek. Illetve, hogy milyen különféle megoldásokat, módszereket alkalmaznak annak érdekében, hogy egy kultúra, vallás az értékeit tovább adja. Vajon a zene által egyszerűbben megismerhetőek a különböző értékrendek, kultúrák? Segíthet-e abban, hogy ne alakuljon ki előítéletesség, könnyíti-e a nyelvtanulást, az értékek elsajátítását?

Saját gyermekkori élményeim, tapasztalataim alapján kijelenthetem, hogy a zene erősen hat az érzelmekre és érzelmeinken keresztül indirekt módon képes segíteni a megismerésben, tanulásban. Kíváncsivá tesz és olyan motivált állapotot képes létrehozni, amely a gyermekek hatékony, élményalapú tanulásához elengedhetetlen. Olyan közösségi élményt nyújt, ami nem könnyen reprodukálható más tevékenységekkel. A közös zenélés, zenei tevékenység együttműködésre ösztönöz, segít abban, hogy odafigyeljünk társainkra, megértsük őket. Érzékennyé tesz a környezetünkre, segít, hogy „megtanuljunk” érzelmeinket, mások érzelmeit. A zene által – akár passzív, akár cselekvő módon vagyunk részesei – saját magunkat, másokat és a világot tanuljuk.

Tehát mindezt átgondolva azzal az előzetes felvetéssel indultam neki a kutatásnak, hogy volt egy meggyőződésem, személyes tapasztalatom a zene csodálatos, elvarázsoló erejéről, amely úgy gondolom univerzálisan és kultúra függetlenül érvényes minden emberre, ily módon talán a pedagógusok kezében lévő legalkalmasabb eszköz a multikulturális nevelés megvalósítására.

I.2 A kutatás célja

Kutatásom legfontosabb célja az volt, hogy személyes tapasztalatok szerzése által mutassam be, hogyan lehet ének, zene segítségével multikulturálisan nevelni a gyermekeket. Konkrét intézményekben – melyek mind a fővárosban találhatóak – figyeltem meg azt a folyamatot, ahogyan foglalkozás során zenei eszközöket, módszereket alkalmaznak. Szerettem volna minél jobban megismerni az adott

óvodapedagógusok tapasztalatait, véleményét azzal kapcsolatban, hogy a zene, zenei elemek hogyan hatnak a gyerekekre. Vajon a kutatás során szerzett tapasztalatok cáfolják vagy alátámasztják majd előzetes elképzeléseimet?

Mindemellett igyekeztem, a kis kutatási egység változatosságára, így vallási-; nyelvi sokszínűsége is láthatóak példák. Ezzel fő célom az volt, hogy lehetőségem legyen összevetni őket egymással, mivel a multikulturalizmus fogalmába beletartozik a vallási, nyelvi, kulturális sokszínűség is, amelyek esetenként együtt is járnak egymással.

A vizsgált minta kisméretű és nem reprezentatív, így nem lehet általános következtetéseket levonni. Viszont betekintést nyújt abba, hogy egy-egy intézmény hogyan használja ki a zene erejét és tanít nyelvet, közvetít értékeket, kultúrát a gyermekeknek.

I.3 A kutatás módszerei

Kvalitatív kutatásomat négy különböző helyszínen hajtottam végre. Mind a négy helyen megfigyelőként vagy résztvevő megfigyelőként vettem részt. A megfigyelt foglalkozások után mélyinterjút készítettem egy-egy ott dolgozó pedagógussal. Azért választottam ezeket a módszereket, mert az volt a célom, hogy elemszámát tekintve kis léptékű kutatásom során minél árnyaltabb képet kapjak. Magát az interjút kötetlen beszélgetésként terveztem meg, mint pedagógus a pedagógussal. Ezért esett választásom a mélyinterjúra, hogy ne befolyásoljam kérdésekkel a beszélgetést, minél őszintébb gondolatokat ismerjek meg. Merüljenek fel kérdések, problémák, melyekre ott az adott helyzetben – akár együttgondolkodva – válaszokat kaphatok. Volt vázlat a kezemben, erre főbb pontokat írtam fel magamnak annak érdekében, hogy minden olyan téma szóba kerüljön, amely a kutatás szempontjából fontos információkat tartalmazhat. Azonban erre többnyire nem volt szükségem, mert az esetek többségében úgy alakult a beszélgetés, hogy logikusan következtek egymásból a gondolatok és az interjúalanyok folyamatosan beszéltek, így csak ritkán kellett irányítanom a diskurzust. Elmondhatom, hogy minden esetben barátságos, nyitott, bizalmas légkörben zajlottak a beszélgetések. Egyszerre volt szakmai és személyes jellegű, könnyen merültünk el a témában és beszélgettünk róla.

A megfigyelés módszerét azért választottam, mert általa olyan lehetőségem adódott, hogy belülről láttam, tapasztaltam mindazt, amit a gyermekek kapnak egy foglalkozás során. Magam is átélhettem, érezhettem, milyen résztvevőnek lenni, így a bennem kialakult érzéseket összevettem a gyermekeken látottakkal. A délelőtt végére, saját és mások elmondásából szerzett tapasztalatokkal is gazdagodtam.

Számomra az volt a legfontosabb, hogy láttam a gyerekek arcát – ami mindent elárul – láttam a különböző reakciókat, a konkrét módszereket, amelyeket a pedagógus használt és mindezekből számos következtetést tudtam levonni magam számára. Előzetesen is ez volt a fő szempont, ami ennek a módszernek a választására ösztönzött, mely végül valóban kitűnő döntésnek bizonyult.

II. TÉMAKIFEJTÉS

II.1 ELMÉLETI HÁTTÉR

II.1.1 A multikulturalizmus kialakulása és fogalma

A XXI. század a multikulturális társadalmak időszakának nevezhető, azonban ha visszatekintünk, évszázadokkal korábban ismert jelenség volt az, hogy különböző kultúrák, vallások, nyelvek, szokások, tradíciók és életformák egymás mellett éltek, keveredtek egymással, sőt hatottak egymásra és hatnak mai napig.

A multikulturális társadalmak kialakulása a második világháború után vált világméretben erősödő folyamattá. Ennek hátterében főként olyan tényezők álltak, mint a gazdaság-, társadalom-, politika területén fennálló ellentétekből fakadó konfliktusok, háborúk, megélhetési nehézségek, amelyek következtében tömegesen indultak meg a migrációs folyamatok fejlettebb országokba. A migrációt kezdeményezők általában a hazájukban is rossz anyagi helyzetben voltak, nehéz körülmények között éltek, azonban új környezetbe kerülve sem várt rájuk jobb helyzet. Nem ismerték a nyelvet, az ország kulturális szokásait, hagyományait, ezáltal hátrányba kerültek a munkaerő piacon és a közéletben, így az oktatásba való bekerülés területén is nehézségeik adódtak. Ezek alapján láthatjuk, hogy a fejlettebb országok multietnikus területekké váltak a különböző indítékú migrációk következtében (*Torgyik és Karlovitz 2006; K. Nagy, 2004*). Azonban Forray (2003) kiemeli, hogy a multikulturális társadalom fogalma több, mint a multietnikus társadalmaké. Mégpedig azért, mert a kultúra fogalmába más kultúrák is beletartoznak, nem csupán az etnikai kultúrák. Tehát legyen szó különféle szubkultúrákról a fogalom őket is magában foglalja.

A multikulturalizmus fogalmát értelmezni nem egyszerű feladat, több definíció létezik, ennek tisztázására. Egy viszonylag szűk behatárolás szerint különböző kultúrák kölcsönös együttélését és megértését jelenti egyazon társadalomban (*Mihály, 2001*). Kiterjedtebb megfogalmazásban a multikulturalizmus valójában egy rendszer, amely különböző nézeteket, hiteket, viselkedésmódokat foglal magába, melyek felismerik és tisztelik az egymás közti különbözőségeket, a különböző csoportok jelenlétét a társadalomban. Nem csupán elismerik, hanem értéként kezelik a szociokulturális különbségeket, továbbá engedélyezik, sőt bátorítják a csoportokat arra, hogy egy befogadó környezetben vigyék tovább hagyományaikat (*Rosado, 1996*). *Feischmidt* (1997) azt írja, hogy a multikulturalizmus eszménye egymás elfogadására irányul,

mindegyik kultúrának tiszteletben kell tartania a másik sajátosságait. Az Európa Tanács pedig szemléletmódként értelmezi a multikulturalizmus fogalmát, mely egybevág Forray (2003) írásával is. A multikulturális társadalmak kialakulásával együtt, az oktatásban is felmerültek erre irányuló kérdések és többek között ennek megválaszolására tesz kísérletet ez a szemléletmód: „hogyan őrizhetik meg a kis népek önálló kulturális arculatukat és hogyan segíthet ebben az iskola” tágabb értelemben az oktatási intézmények, beleértve az óvodát is (Forray, 2003. 19.o.).

Mindezeket a gondolatokat összevetve a UNESCO (2001) által megfogalmazottakkal – mely szintén az együttélést, az interakciót, a kölcsönösséget emeli ki különböző kultúrák között, tekintettel spirituális, tárgyi, érzelmi elemekre, melyek többek között magukba foglalják a kultúra művészeti értékeit, értékrendszerét, hagyományait, hitét stb. – megállapítható, hogy a fogalom tisztázásának során minden esetben hangsúlyos a különbözőség ismerete és kölcsönös elfogadása, szemléletmód-szerű értelmezése.²

Az évek során azonban nem csak ennek az elismerése, hanem tisztelete és értéként való megközelítésének jelentősége kapott hangsúlyt a köztudatban. Ezen a szálon, az értéként való felfogás mentén tovább haladva juthatunk el a multikulturális nevelés alapjának lényeges pontjához: az értékek, hagyományok megőrzéséhez más kulturális értékekkel rendelkező környezetben.

II.1.2 A multikulturális nevelés

Eddig a multikulturalizmus fogalmáról beszéltünk, a továbbiakban a multikulturális nevelésről lesz szó, melynek során megláthatjuk, hogy a multikulturális nevelés valójában a multikulturalizmus definícióira építkezik, azok mentén alakul és formálódik a mai napig, továbbá egyfajta reagálás a multikulturális társadalmak létrejöttére.

A multikulturális nevelésnek több fejlődési szakasza van. Az Egyesült Államok vonatkozásában Banks és Banks (2001) írása alapján négy szakaszra bontható, melyekben különböző etnikai, vallási, társadalmi csoportokhoz, nemekhez, rasszokhoz való tartozás alapján felmerülő problémák, kérdések kerültek középpontba, melyekre megoldásokat kellett keresni. Ezen szakaszokat nem részletezem átfogóan, szempontunkból nem ez a

² UNESCO (2001): Universal Declaration on Cultural Diversity, Paris, 2001
http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/5_Cultural_Diversity_EN.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)

lényeges. Ami viszont fontos, hogy ezeket tanulmányozva egy olyan tendencia figyelhető meg, mely alapján a szakaszok egy folyamatként értelmezhetők. Ez viszont nem csak az Egyesült Államokra jellemző, hanem minden országra, ahol megjelent a multikulturalizmus problémája.

Ennek során egyes szakaszok hatottak a sorban következőre, reflektáltak a felmerülő kérdésekre, tovább fejlesztették a kigondolt módszereket, gyakorlatba ültették azokat. Újabb és újabb felmerülő, megoldatlan kérdések születtek és lényegében ezek a kérdések teszik azt lehetővé, hogy a folyamat, valamint ezek a szakaszok a mai napig éljenek, létezzenek, fejlődjenek egymás mellett. A multikulturális nevelés olyan interdiszciplináris problémakörre vált, mellyel sokrétűsége miatt nem csupán a pedagógia foglalkozik, hanem mind a szociológia, pszichológia oldaláról is vizsgálható terület (*Torgyik és Karlovitz, 2006*).

Tehát mi is az a multikulturális nevelés? *Banks és Banks (2001)* nagyon átfogóan a következőképpen fogalmazza meg a multikulturális nevelés lényegét: „A multikulturális nevelés, a nevelés azon területeként definiálható, amelynek fő célja egyenlő nevelési-oktatási lehetőségek biztosítása a különböző rasszokhoz, nemekhez, etnikai és kulturális csoportokhoz, szociális osztályba tartozó diákok számára. Az egyik legfontosabb célja hozzásegíteni valamennyi diákot ahhoz a tudáshoz, olyan attitűdökhöz, viszonyulásokhoz és képességekhez, amelyek egy plurális, demokratikus társadalom hatékony működéséhez szükségesek, a különböző csoportokból származó emberek közötti interakciók, a kommunikáció sikeres működése, és annak érdekében, hogy a társadalom és a morál a mindenki számára előnyös, közös jót szolgálja” (*Torgyik és Karlovitz, 2006. 31.o.*).

A multikulturális nevelés azonban nem csak az előbbieken említett különbözőségek iránti érzékenységet jelenti, hanem egyfajta paradigmaváltás, amelybe beletartozik a különböző gondolkodásmódok értéként való felfogása, elfogadása. Hozzá tartozik egy inkluzív szemléletmód, amely mindenféle „mátság” irányába nyitottságra törekszik. Ezek alapján megállapítható, hogy a multikulturális pedagógia valóban a multikulturalizmus fogalmán alapszik, egyfajta válaszként szolgál a migrációk következtében multiethnikussá vált területek kialakulására (*Forray, 2003*).

Már-már gyűjtőfogalomként is használható, számos elképzelést, programot foglal magába. Nincs egyetlen koncepció, amivel meg lehetne magyarázni mi ez, nincs egy módszer, amit a gyakorlatba ültetve minden pedagógus használ, viszont kijelenthető, hogy az összes egy alapelvre épül.

Döntéseivel, programjaival a UNESCO jelentős szerepet vállal a területen. Arra alapoz, hogy a multikulturális szemléletmód kialakítása, akkor lehet igazán hatékony, ha minél korábbi életszakaszban megkezdődik annak megalapozása éppen ezért elsősorban az ifjúságpolitikát és az oktatásügyet érintik (Mihály, 2001). Ez alátámasztja saját véleményemet, miszerint minél korábban érdemes elkezdni a gyermekekben egy személyiséget átható, általános nézőpontot alakítani, amely nyitott a mássággal szemben. A fogalom meghatározása során ki kell térnem arra, hogy az európai szakirodalom újabban az interkulturális fogalmat használja. Melynek tartalma dinamikára, a kultúrák egymásra hatására, az oktatásra vetítve pedig befogadó szemléletre, egyéni sajátosságok figyelembevételére utal (Forray, 2003). Tehát multikulturális vagy interkulturális nevelésről beszélünk? Czachesz Erzsébet (2007) is, akárcsak Forray (2003), utal arra, hogy a multikulturális jelzőt leginkább a társadalom struktúrájára használják az európai diskurzusokban, míg az interkulturális jelzőt inkább az ebből adódó sokféleséggel foglalkozó megmozdulásokra, kezdeményezésekre (pl. oktatási, nevelési területen), csoportok közti interakcióra használják. Amennyiben az Európa Tanács³ (2008) értekezését olvassuk, hasonlóképpen jelenik meg a két fogalom használata. A multikulturalitást a következőképpen határozzák meg: „arra a tapasztalati tényre utal, hogy egy adott területen és adott társadalmi szervezeten belül különféle kultúrák léteznek és hathatnak egymásra”. (Európa Tanács, 2008. 10.o.) Az interkulturalitásra pedig a „kultúrák közötti” megfogalmazást használják, mely az angol változatban⁴ „intercultural dialogue”-ként szerepel, ezt az alábbi módon definiálják: „különböző etnikai, kulturális, vallási és nyelvi háttérrel, illetve örökséggel rendelkező egyének vagy csoportok közötti nyitott és a másik fél véleményének tiszteletben tartása mellett megvalósuló eszmecsere, amelynek alapja a kölcsönös megértés és tisztelet. Ez minden szintre vonatkozik: így tehát a társadalmon belül, az európai társadalmak között, valamint Európa és a világ más részei közötti párbeszédre egyaránt” (Council of Europe, 2008. 11.o.). Tehát, ha mindezeket megvizsgáljuk, láthatóvá válik, hogy az Európai Unióban közzé tett szakirodalmak (többnyire) egységesen az interkulturális jelzőt használják. Azonban Cserekllye (2012) doktori disszertációjában olvasható, hogy tudományos körökben továbbra sem egységesített a fogalomhasználat még az Európai Unión belül sem, illetve az Egyesült Államok diskurzusa éppen az európai ellentettje, mivel ott multikulturális nevelésnek nevezik a sokféleséggel foglalkozó irányzatokat. A fogalmak körül láthatóan számos eltérés, terminológiai zavar van. Éppen ezért fontosnak tartom tisztázni, hogy dolgozatomat a multikulturális/ interkulturális nevelés azon fogalmi megközelítésére

alapozom, mely az egymásra hatást, dinamizmust, kölcsönös jelenléte, értékközpontú szemléletet, a gyermekek (kulturális) egyediségének figyelembevételét hangsúlyozza. Tehát a címben található multikulturális nevelés fogalma ilyen szempontú definíciók alapján értelmezendő, melyek nem csupán a kultúrák egymás mellett való megjelenését definiálják.

Most, hogy nagyjából tisztáztam az általam kívánni használt fogalmat, szeretném kiemelni azt, hogy a multikulturális neveléshez hozzá tartozik saját kultúránk alapos ismerete, elvégre ahhoz, hogy mások kultúrájában tudjunk tájékozódni, elsőként a sajátunkat kell megismernünk, abban kell megtanulnunk eligazodni (*Torgyik és Karlovitz, 2006*). A téma szempontjából érdekes összevetni mindezt Forrai Katalin gondolatával, mely a gyermekek dalanyagának megválasztására vonatkozóan fogalmazza meg ugyanezt, először a saját népünk dalaival ismerkedjünk meg, utána következhetnek az idegen népek dalai (*Forrai, 1974*).

A gyermekek nyitottságot, érdeklődést mutatnak a számukra új dolgok irányába. Bennük alapvetően nincs meg az a hajlam, hogy előzetes értékítéletük legyen másokkal, magával a „mássággal” szemben. Az előítéletesség – amikor valamely csoport tagjaival szemben csupán azért van bennünk negatív (de akár lehet pozitív) érzelmi viszonyulás, mert ezek az emberek egy adott csoporthoz tartoznak (*Andorka, 2006*) – a multikulturális nevelés által elkerülhetővé válhat, csökkenthető a kialakulásának esélye.

Hiszen a gyerekek az alapján „értékelnek”, amit kapnak, amit látnak, és legfőképpen éreznek. Ezen a ponton válik különösen fontossá a zene szerepe, mert erős érzelmi hatásokat képes kiváltani.

II.1.3 Az inklúzió, inkluzív nevelés

Amennyiben a multikulturális nevelésről beszélünk óhatatlanul felmerül az inklúzió, az inkluzív nevelés fogalma is. Így röviden érdemes szót ejteni a kettő kapcsolatáról.

Az inkluzív nevelés meghatározása a mai napig nem teljesen tisztázott. Fontos megemlíteni integráció és inklúzió közötti különbséget, hiszen zavar övezi e két fogalom magyarázatát, továbbá a terminológiai megközelítéseket tanulmányozva sem találunk teljesen egyértelmű meghatározást. A köztudatban gyakran szinonimaként használják őket éppen ezért hangsúlyozandó, hogy a két fogalom nem ugyanaz. Míg az integráció alapvetően az együttnevelést jelenti, addig az inklúzió egyfajta befogadó szemléletre utal, amely több pusztán egymásmellettségénél.

Mit takar az inkluzív nevelés, kiket érint? Az inkluzív nevelést folytató intézmények teljes mértékben fel vannak készülve a sajátos nevelési igényű⁵ gyermekek fogadására, az óvodai élet, értékek, tárgyi és személyi feltételek mind igazodnak a gyermekek egyedi igényeihez. (Böddi, 2017)

Megállapítható, hogy a multikulturalizmus problémáját tágabb értelemben ugyanúgy magában foglalja az inkluzív, befogadó nevelés fogalma, hiszen ez esetben is egyfajta „másság”-ról beszélünk, ami eltér az átlagtól. Ugyanúgy befogadást, toleranciát és a különbözőségekre való építést, egyéni bánásmódot kíván meg azoktól akiket érint, annak ellenére, hogy a két probléma jellegében eltér egymástól. Viszont teljes mértékben nem különíthetők el, mert hasonló nehézségek, kérdések kerülnek elő mindkét problémakör tanulmányozásakor.

Ezzel az összevetéssel még jobban összezavartam a fogalom tartalmi jelentését, azonban úgy gondolom, hogy az inklúzió egy szemléletmód, ami legyen szó multikulturalizmusról, SNI-ről vagy hétköznapi testi különbségről, az oktatás, nevelés során jelen kell, hogy legyen. Azért említem általánosan az oktatás, nevelést, mert akár folytat az intézmény inkluzív nevelést akár nem, különbségek ugyanúgy vannak, lesznek és amennyiben ezeket a „hétköznapi másság”-okat sem tudjuk elfogadni hogyan várjuk el a komolyabb különbségekkel szembeni befogadást?

II.1.4 A zene hatásai

Tudományosan is bizonyított, hogy a zenének, a zenetanulásnak számos területen hatása van az ember fejlődésére. Mivel az agy plaszticitása szempontjából a gyermekkor kritikus időszak, ilyenkor különösen érzékeny a környezeti hatásokra, ezért a zenei tapasztalatok sokoldalúságuk miatt pozitív befolyással lehetnek a fejlődésre (Huttenlocher, 2002).

Több kutatás is kimutatta, hogy a zenei nevelésnek fontos szerepe van az érzelmi és szociális kompetenciák fejlődésében. Egy svéd kutatócsoport vizsgálati eredményei

⁵ „Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd”

2011. évi CXCV. törvény 4. számú melléklete
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100190.TV>
(utolsó letöltés dátuma: 2018.06.25.)

összefüggést találtak a rendszeres zenei aktivitás és az érzelmi kompetencia fejlődése között. Egy másik vizsgálat alapján az is kiderült, hogy különösen a közös a zenélés segíti a kooperatív készségek fejlődését, így jelentős szerepet játszik abban, hogy a szociális kompetenciák fejlődjenek (*Kirschner, Tomasello* 2010). *H. G. Bastian* 1992 és 1998 között végzett kutatása pedig többek között arra is rávilágít, hogy a zenei osztályokba járó gyermekek kevésbé hajlamosak a kiközösítésre, nagyobb empátiát mutatnak a társaikkal szemben. Tehát ez alapján szintén megerősíthető, hogy az aktív zenélés, zenei nevelés gyorsítja a gyerekek intellektuális fejlődését, különösen a korai életszakaszokat tekintve (*Harmat*, 2016). Összegezve ezeket az eredményeket, megállapítható, hogy a zene, érzelmi töltete által fejleszti a kapcsolatteremtő képességet, szociális kompetenciákat. Pozitív hatása van az érzelmi intelligencia kialakulására, melyhez hozzátartozik a saját- és mások érzéseinek felismerése, érzelmek átélése, szabályozása, kifejezése.

A *Howard Gardner* (1983) által felállított 7 féle intelligenciatípusból, több koordinációja is zajlik, fejlődik éneklés közben. Ezek között megtalálható az intra- és interperszonális intelligencia is. Az előbbi a magunkra vonatkozó intelligencia, amely az érzelmek kifejezésének képességét jelenti. Az utóbbi pedig az emberi kapcsolatokra vonatkozó intelligencia, melynek kialakulása előfeltétele a közösségi létnek, egymás elfogadásának, értékelésének (*Nemes*, 2016).

A kultúrák kivétel nélkül a legkülönfélébb módokon használják fel a hangoknak azt a tulajdonságát, hogy „megfelelően” elrendezve őket az azt hallgatók csodálatos élményben részesülhetnek és a kapott dallam hozzájárulhat ahhoz, hogy életüket tegyen szebbé. Tehát a zene, a hangok használata annak érdekében, hogy valami jót, élményt, érzést váltson ki emberekből nem egyedi, nem csupán egy bizonyos kultúra jellemzője, hanem univerzálisan minden kultúra részét képezi. Ennek ellenére minden esetben sajátos dallamvilágokat fedezhetünk fel, valamilyen szempontból mind-mind egyedi. (*Csíkszentmihályi*, 1997)

A zene tartalmában, hangulatában a legszélesebb körű érzelmeket képes közvetíteni, kiváltani anélkül, hogy egy szót is kéne „szólnia”. Az előbbieken az éneklés – mely egy aktív tevékenység – szerepéről beszéltem, viszont a zenehallgatása, passzív élvezése is jelentős. Képes elűzni a szorongást, unalmat és egyfajta áramlat élményt is előidézhet. Éppen ezért – akár aktív vagy passzív – zenei tevékenységben való együttes részvétel képes kialakítani az emberben a „kollektív pezsgés” állapotát, egy konkrét csoporthoz, közösséghez tartozás érzését. Feltételezhető, hogy minden emberben meg van a vágy a tökéletes élmények szerzésére. Ennek az elérésére irányuló törekvéseknek a módja

kultúránként eltérhet, viszont a zene általánosan alkalmas lehet a cél megvalósítására, hiszen minden kultúrában jelen van. Tehát a közös zenei élmények szerzése összekötheti az embereket. (*Csíkszentmihályi, 1997*)

Az említett kutatásokat, tanulmányokat és a multikulturalizmussal, multikulturális neveléssel kapcsolatos gondolatokat összevetve elmondható, hogy elméletileg minden lehetőség adott a zene által arra, hogy segítsen a tanulásban, megismerésben, érzelmi fejlődésben, közösséghez tartozás és tolerancia kialakításában. Továbbá Oliver Sacks neurológus és pszichiáter is azt fogalmazza meg, hogy a zene gyakorlatilag mindenkire hatással van, a zenei hajlam pedig már egészen kisgyermekkorban felfedezhető. Minden kultúrában fontos, központi szerepe van a zenének (*Sacks, 2010*).

„A zene önmagunk feltérképezése és az emberek közötti kapcsolatok jobbításához segíthet. És amíg a zene tovább él, fennmarad, ha titkát nem is tudjuk megfejteni, bízhatunk erejében.” (*Bernstein, 1974*)

II.2 A KUTATÁS MEGVALÓSÍTÁSÁNAK BEMUTATÁSA

II.2.1 A vizsgált intézményekben szerzett ismeretek leírása

II.2.1.1 Japán óvoda, 2017.10.07.

Elsőként egy japán óvodában szerzett tapasztalataimat fogom ismertetni és elemezni.

Mindenekelőtt azzal kezdeném, hogy jelen esetben az óvoda fogalmát másképpen kell értelmeznünk, mint általában. A gyermekeknek kéthetente, szombatoként van lehetőségük arra, hogy részt vegyenek a japán ovi foglalkozásain, melyek egy általános iskola épületén belül zajlanak. Tehát jelen esetben az óvodáról nem, mint önálló intézményről beszélünk, hanem egy egész délelőttöt felölelő, az óvodai nevelési módszerekre alapozó foglalkozásról van szó, melynek célja, hogy a gyermekek, tanulják a japán nyelvet, és őrizzék a kultúrát.

A gyermekek körülbelül 90%-a vegyes házasságból született, többnyire magyar és japán szülőktől, de jár az oviba csak japán, illetve amerikai és japán szülők gyermeke is. Többségük hétköznaponként magyar óvodába jár, azonban olyan is van, aki angol nyelvűbe, ahol több nemzetiség van jelen, így őket még inkább érinti a multikulturalizmus, a sokféleség jelenléte.

A délelőttök során egy óvodapedagógus, illetve egy anyuka foglalkozik a gyermekekkel. Az óvodapedagógus alig beszél magyarul, ellenben az anyuka tökéletesen használja a magyar nyelvet. A foglalkozásokon mindketten csak a japánt használják és a gyerekektől is ez az elvárás, hiszen mint említettem a cél az, hogy jártasak legyenek mindkét nyelvben, megerősítsék a japán szülő kultúráját is. Meghatározott menetrend szerint zajlanak a délelőtti alkalmak. Elsőként 9:15-től 10 óráig az 5-6 éves korosztálynak, majd 10:15-től 11 óráig a 3-4 éveseknek van japánul (nem énekes) foglalkozás, majd ezután közös, énekes, játékos tevékenység következik mindenkinek, melyen több szülő is részt vesz. Az alkalmakon alapvetően 15-20 gyermek szokott lenni, de ez igen változó, elvégre a külső körülményeket nem lehet befolyásolni. Az adott napon reggel, első körben 5 gyermek, majd 8 és végül a közös alkalom során körülbelül 11 gyermek volt a résztvevő. Mivel a foglalkozás kötetlen, ezért a létszám, közben folyamatosan változott.

Ez a kutatási helyszín eltért a többitől, ettől függetlenül hasznos ismereteket tettem szert.

Megfigyelésem az egész délelőttre kiterjedt, így azokat a foglalkozásokat is láttam, amelyek nem voltak zene orientáltak, ezáltal egy kerekébb képet kaptam arról,

hogy mi a céljuk a szervezőknek az alkalmakkal. Lényegében ugyanaz történt, mint bármely óvodában, azzal a különbséggel, hogy itt frontális jellegű volt a tevékenység. Minden nevelési terület megjelent, melynek során a gyermekek új ismereteket szereztek japán jellegzetességekről, de ugyanúgy általános, óvodákban szintén jelenlévő témákkal kapcsolatban is mindezt japán nyelven.

A nem zenei tevékenységek során megfigyeltem olyan módszereket, melyek egybevágóak a zenében szintén használtakkal. Kiemelt jelentőségű a mutogatás, minden, amit csak lehet a tanítási folyamat során elmutatnak, eljátszanak, gesztikulálnak, ezáltal elősegítve az ismeretek, a nyelv, új szavak, kifejezések elsajátítását. Ez a módszer különösen nagy szerephez jutott az énekes, játékos résznél. Minden egyes mondókát, tenyérjátékot, dalt mozdulattal kísérték. Megjelentek japán kultúrára jellemző gyerekdalok, továbbá olyan japán nyelvű énekek, mondókák, amelyek a gyermekek ismereteinek gyarapítását segítik (pl. számok megismerését segítő dal). Csiklandozós, énekes tenyérjáték segítségével, melyet egymással játszottak el, a kapcsolatteremtést, egymáshoz tartozás érzését erősítették. Minden gyermek arcán boldogság, izgatottság volt megfigyelhető, öröm volt nézni, ahogyan várják a következő mozzanatot és lelkesen énekelnek, mondókáznak, mutogatnak.

Külső szemlélőként és a japán nyelv ismeretének teljes hiányában magam is élveztem minden pillanatot, nem kellett értenem egy szót sem, mégis tudtam mit csinálnak, miről van szó. Figyelmemet fenntartotta a kellemes zene, a gesztikulációkból pedig nagyjából értettem a tartalmukat is. Ezek alapján azt a következtetést tudtam levonni, hogy a gyerekek esetében ugyanígy van. Ők olyan előnyben vannak, hogy már van nyelvismeretük, viszont kezdetekben nem sok mindent érthettek meg szavak által. Így elsősorban a zenére, dallamra figyeltek (akárcsak én), hiszen azt nem kell érteni, mindenkire szól. Idővel, odafigyeléssel a dalok szövegét is elsajátították ezáltal bővítve szókincsüket, ismereteiket, most pedig ezek a tevékenységek segítik elmélyíteni megszerzett tudásukat, tovább fejlesztik szókincsüket és érzelmileg gazdagítják őket.

További érdekesség a gyermekekre vonatkozóan, hogy megfigyelhető rajtuk, melyik nyelvet tekintik anyanyelvüknek, mert önkéntelenül is azon szólalnak meg. Kijelenthető, hogy többségében a magyart használják. Ez nyilván oda vezethető vissza, hogy japánként az országban kisebbséget képeznek, így az élet minden területén a magyar nyelv a domináns és csak otthon, családi környezetben, illetve a hétvégi, ovis foglalkozások alkalmával használják a japán nyelvet. A délelőtt során többször lejegyeztem, hogy magyarul szólaltak meg a gyermekek. A segítőkészség és az egymásra

való odafigyelés nyilvánult meg olyan pillanatokban, amikor egy gyermek kíségette még gyengébb nyelvismerettel rendelkező társát, akár feladat megoldásról, akár egy „tolmácsoló” szerepről volt szó. Annak ellenére, hogy ebben a helyzetben közvetlenül a gyermekek között nem jelent meg kulturális különbség, a nyelvi akadályozottság és a kétnyelvűség problémája teremtett olyan helyzetet, mely során a társas kapcsolatok, az egymáshoz tartozás érzései erősödtek. A multikulturalitásból fakadó nyelvi kettősség tehát felkínált egy problémahelyzetet, amelyben a gyermeknek szociális készségeit kellett alkalmaznia ahhoz, hogy egy társát segítse, így érzékenyítve őt empátiára, ösztönözve második nyelvének használatára.

Megfigyelésem után beszélgettem a foglalkozást tartó felnőttekkel. Az énekes foglalkozást tartó anyukával folytatott beszélgetés során rögtön a gesztikuláció, mutogatás jelentősége és hatékonysága került szóba. Azt hangsúlyozta, hogy az évek során folyamatosan tapasztalja milyen hihetetlen módon hatásos módszer zenével összekapcsolni a cselekvő gesztikulációt, mozgást a gyermekek tanításában. Egy-egy tradicionális japán ünnepet odakapcsolódó dalok segítségével ismerttet meg velük, mert a szó elillan, míg a dallam és általa az érzés, a lényeg viszont megmarad bennük. A zenében lévő érzelmek hat rájuk, tehát ha nem értik a szót, a zenét értik és érzik, ez nyújt nekik segítséget, a kultúrát, nyelvet könnyebben megismerni és magukévá tenni. Konkrét példát is hozott erre, mivel a közelmúltban volt az őszi telihold ünnep (Cukimi), melynek során a hold szépségében gyönyörködnek a japán kultúrában. Ilyenkor tradicionális japán édességet, rizsgolyókat készítenek, melyek a holdat szimbolizálják. Az anyuka elmondta, hogy ezt nagyon szokták élvezni a gyermekek, de hiába kezdi el nekik magyarázni, hogy ez miért van, milyen kulturális szokás, nem értik. Ilyenkor dalokhoz fordul segítségül, arra mindig odafigyelnek és ezáltal segít nekik megérteni miről van szó, könnyebben befogadják ezeket az ismereteket. Mondhatni akaratlanul részesülnek a japán kultúrában, hiszen életkorukból fakadóan a zenére önkéntelenül felfigyelnek.

Ahogy az azonos nemzetiségű szülőkkel bíró gyerekek esetében megfigyelhető, ezekben is általános tendencia, hogy családi körben egyre kevésbé énekelnek a gyerekekkel népdalokat. Ez is egy ok, amiért a szülők elhozzák a gyerekeiket ide az oviba, mert bíznak abban, hogy majd megkapják a kulturális értékeket is a nyelvgyakorlás lehetősége mellett. Ezt támasztja alá az egyik japán anyukával folytatott beszélgetésem is. Az anyuka elmondása szerint nehéz őrizni a nyelvet és a hagyományokat. Gyerekei magyar intézményekbe járnak, ebből kifolyólag többnyire a magyar nyelvet használják, a magyar kultúrát ismerik meg. Úgy mond rajta múlik, hogy sikerül-e átadni nekik valamit

a nyelvből, értékekből, mert csak ő beszél velük japánul (nem is szól hozzájuk másképp). Elmondta, általában ő sem szokott velük énekelni, zenélni, inkább meséket mond nekik, ezért öröm számára, hogy van egy olyan hely, ahova el tudja hozni gyerekeit és amellet, hogy gyakorolni tudják a nyelvet, japán dalokkal és egyéb értékekkel gazdagodhatnak, melyek a kultúra részét képezik.

Az óvodapedagógus, aki az első két foglalkozást tartotta, hétköznaponként egy angol óvodában dolgozik, ahol több nemzetiség is jelen van, japántól kezdve románon át egészen magyar gyerekekig. Mivel az általa vezetett tevékenységekben nem volt jelen a zene, vele azokról a tapasztalatokról beszéltem, melyeket munkahelyén szerzett az évek során. A beszélgetés alatt, láthattam ott készült videót is, melyben a későbbiekben említésre kerülő magyar kislány példáját láthattam.

Tapasztalatai szerint kijelenthető, hogy a gyerekek mindig nagy örömmel csatlakoznak, legyen szó bármilyen zenéről, mert ez vonzó számukra. Hangszerek használata (pl. kasztanyetta, ritmus hangszerek, xilofon, ütős hangszerek) szintén hozzájárul ahhoz, hogy hívogatóbb legyen egy-egy foglalkozás. Elsőre a gyerekek általában nem értenek semmit a dalokból, magát a dallamot élvezik. A megértésében nagy segítség a már említett testbeszéd, mozgás, gesztikuláció alkalmazása. A zenei élmények mozdulatokkal kísérve, könnyebben érthetővé teszik a tartalmat, majd idővel a nyelv tudatos alkalmazását teszik lehetővé. Egy általa említett példán keresztül láthatjuk, hogy a gyermekek mennyire fogékonyak a zene általi tanulásra. Óvodapedagógusi munkája során japán dalos mondókát tanított (Gu Choki Pa De) az óvodában, melyet a gyermekek pillanatok alatt elsajátítottak⁶. Ez egy olyan gyerekdal, melynek dallama nagyon fülbemászó, és talán minden nyelven található hozzá hasonló dal, más szöveggel. Látható tehát az, hogy a dallam, a zene univerzális és mindenki számára ugyanúgy befogadható, mindenkit képes megérinteni kultúrától függetlenül, és minden kultúra rendelkezik sajátos zenei világgal, hagyományokkal. A dallam ismerőssége, kellemes hangzása készítettség arra, hogy ne csak dúdoljuk, hanem szöveggel együtt énekeljük és megértsük. Az említett dal egyfajta játék is egyben, éneklés közben a gyerekek kezükkel, ujjakkal közvetítik a dal tartalmát, mely segít a megértésben. Ezt a dalos mondókát egy magyar kislány, aki az óvodába jár, annyira megszerette, hogy utána minden társával eljátszotta, elénekelte a hozzá tanult mozdulatokkal együtt. A videón, melyben dokumentálva volt az esemény, láthattam a kislány izgatottságát, hogy örömet leli abban, amit csinál. Amikor

⁶ Magyarban hasonló a kő, papír, olló játék, illetve azonos dallamra íródott a *Pista bácsi, János bácsi keljen fel...* kezdetű gyerekdal.

elakadt mormolt valamit, de az éneklést nem hagyta abba. Ebből az is látható, hogy nem csak a nyelvet ismerik meg zene által könnyebben a gyerekek, hanem egymás felé is szívesebben közelednek, nyílnak meg és alakítanak ki kapcsolatokat. Először az érzelmeikre hat pozitívan a dallam, majd az ismétlések során elméleti tudásra tesznek szert és megismerik a nyelvet, a különböző kulturális hagyományokat és ezzel együtt társaikat is.

Angol óvoda lévén, többségében angol dalokat énekelnek, viszont abból következően, hogy sok nemzetiség képviseli magát, az óvoda életében, mindig igyekeznek az ő kultúrájukból is minél többet megismertetni, bemutatni a gyerekeknek, akik ezt mindig boldogan, izgalommal várják és értékelik. Teljesítik az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramjában megfogalmazottakat a nemzetiségi vagy migráns gyermekekre vonatkozóan, melyek azt írják le, hogy az óvoda dolgozóinak feladata lehetőséget biztosítani az ő számukra, hogy megismerjék egymás kultúráját és értékeit. Ezzel együtt valósul meg a zenei nevelésre vonatkozó részből az a pont, mely szerint a nemzetiségi hovatartozást figyelembe kell venni a zenei anyag megválasztásakor.⁷

Azáltal, hogy a gyermekek multikulturális nevelésben részesülnek, nem csak ők maguk gazdagodnak értékekkel és fejlődnek érzelmileg, szociálisan, hanem akaratlanul közvetítik mindezt az otthonukban, környezetükben. Ezt a már említett magyar kislány esete alátámasztja. A kislány tovább adta az elsajátított értéket, közvetítette társainak, és előszeretettel tanította meg szüleinek is a zene segítségével. Látható, hogy a gyermekek érzelmeihez közel álló zene által szélesebb körben is terjedhetnek a különböző értékek, hiszen nem tartják magukban, azon vannak, hogy minél több társukkal, szeretettükkel megosszák azt az élményt, amit a zene nyújtott számukra.

Lehetőségem adódott beszélgetni két mára már iskoláskorú gyermekkel, akik korábban ebbe a japán óvodába jártak, de hétköznapjaikat állami oviban töltötték. Beszélgettem velük a zenéről, próbáltam felidézteni emlékeiket, érzéseiket. Elég régen voltak már óvodások, ezért nem volt könnyű. Azonban kis gondolkodási idő után, mindketten mosolyogva válaszoltak arra a kérdésemre, hogy emlékeznek-e valamilyen dalra akár a magyar, akár a japán oviból. Válaszuk igen volt, ugyan a szöveget pontosan nem tudták visszaidézni, de a dallamra emlékeztek és, hogy a Totoro című japán mesében volt benne. Sok japán meséből való dalt tanultak, ezáltal a kultúra részét képező, jellegzetes animéket is megismerték a gyerekek. Magyar ovis emlékeik közül leginkább

⁷ 363/2012. (XII. 17.) Kormányrendelet az Óvodai nevelés országos alap-programjáról
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1200363.kor (Utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15)

körjátékokat tudtak visszaidézni, ilyen játékokat nem játszottak a japán óvodában. A dalok szövege ebben az esetben sem maradt meg bennük, viszont itt magát a cselekvéssort tudták leginkább felidézni. Ami szintén az óvodás korosztály zenére való fogékonyságát mutatja, hogy tisztán emlékeztek a japán óvodában zongorával kísért alkalmakra, mert az óviban volt egy zongora és sokszor kísérettel énekeltek. A japán óvodából több zenei emléküik maradt meg, ebből azt a következtetést tudtam levonni, hogy a hangszerek használata (zongora mellett említették még a kasztanyettát, különböző ritmushangszereket, dobokat) a dalok mellett szintén erőteljes élményként hat a gyerekekre.

Összegezve a látottakat és hallottakat kijelenthető, hogy nem egyszerű feladat megőrizni a nyelvet, kultúrát egy olyan kisebbség számára, melynek létszáma nem számottevő. Ezáltal önálló intézmény fenntartására nincs lehetőség, illetve nem is indokolt. Az eset jó példa azonban az „idegen” környezet, a többségi társadalom nyitottságára, befogadó készségére. Biztosítja a japán kisebbség számára a kultúra, nyelv és hagyományok őrzését, továbbadását a fiatalabb generáció számára. Mindebben a példa alapján látható, hogy jelentős szerepű a zene és az eszköztárába tartozó mondókák, dalok, játékok, (mindezek gesztikulációval, mozdulatokkal való kifejezése) melyeket előszeretettel alkalmaznak, hogy a kisgyermekeket megismertessék a japán kultúrával, nyelvvvel mely szintén a sajátjuk, akár a magyar. Megvalósul *Forrai Katalin* (1974) gondolata, miszerint a gyermekek először megtanulnak eligazodni azon értékek között, amelyek közvetlenül körülveszik őket, majd ugyanúgy lehetőségük nyílik arra, hogy egy másik kultúrát, mely szintén életük részét képezi, magukévá tegyenek. Az itt szerzett ismereteim alapján megállapítható, hogy hangszerhasználat sok esetben kíséri a zenei tevékenységeket, illetve gesztikulálás hatja át az egész óvodai nevelést, szerves részét képezi a nevelésnek.

II.2.1.2 Német óvoda, 2017.11.27.

A következőkben, egy német nemzetiségi óvodában szerzett ismereteimet, tapasztalataimat fogom ismertetni.

A megfigyelt csoport homogén kiscsoport, a gyermekek többsége 3 éves. Ebből a szempontból különösen érdekes hogyan valósul meg a multikulturális nevelés ének-zene által, hiszen a szakirodalomban olvasottak alapján a leghatékonyabb minél korábbi életkorban megkezdeni a multikulturális nevelést, továbbá azt is tudjuk, hogy az agy

plaszticitása szempontjából különösen szenzitív ez az időszak, a környezeti hatásokra fogékonyabbak a gyerekek, így a zene érzelmekre gyakorolt nonverbális hatásai különösképpen segíthetik a megismerést.

Itt három óvodapedagógus tartozik egy csoporthoz, ennek legfőbb oka, hogy a gyerekeknek minél több lehetősége legyen használni a német nyelvet. Míg az egyik óvodapedagógus a gondozási feladatokat látja el, addig a másik a gyermekekkel foglalkozik, folyamatosan figyel rájuk, kommunikációra készíti őket. A nevelés célja a német nyelv erősítése, hagyományok megismerése és megőrzése. Mivel multikulturalitásról van szó, ezért fontos szempont az, hogy ugyanúgy a magyar nyelv, néphagyomány is jelen legyen az óvodai életben. Ennek érdekében kéthetente változik, hogy éppen a német vagy a magyar van központi szerepben.

Megfigyelésem az egész délelőttre kiterjedt. Az óvónő elmondása és saját megfigyeléseim alapján is láttam, hogy a gyerekek még használják a magyar nyelvet, de ez esetükben megengedett, mivel kiscsoportos korosztályról van szó. Láttam, illetve az óvónő is alátámasztotta azt, hogy kevés a német anyanyelvű, sváb felmenőkkel rendelkező gyermek. Egyre kevesebb az olyan család, ahol a nyelv, hagyományok őrzése érdekében íratják be gyermeküket az óvodába. Sok esetben a külföldre költözésből adódó nyelvi nehézségek előzetes kiküszöbölése az oka annak, hogy ilyen intézményeket keresnek a szülők.

A foglalkozás teljes mértékben németül zajlott, a nap folyamán a gondozásnál is a nemzetiségi nyelvet használták. Az volt megfigyelhető, hogy még nem elvárás a gyermekekkel szemben, hogy mindent értsenek, csak németül szóljanak. Fontos a fokozatosság, a nyelv folyamatos bevezetése a könnyebb hozzászokás érdekében.

A hagyományok őrzése nem csak a zenei anyag megválasztásában nyilvánul meg, hanem az úgynevezett nemzetiségi hetek alkalmával, a nemzetiségre jellemző foglalkozásokkal, gasztronómiával és egyéb kulturális összetevőkkel ismerkedhetnek meg a gyerekek, ami magában foglalhatja többek között a tradicionális hangszerekkel, táncokkal, dalokkal való találkozást is.

A foglalkozáson, annak ellenére, hogy nem kötelező jellegű, szinte kivétel nélkül minden gyermek részt vett. Amint az óvónő énekét meghallották, tekintetük, figyelmük odaterelődött, követték őt és csatlakoztak hozzá. Erőteljesen megnyilvánult a zene iránti érdeklődésük, nyitottságuk. Szembetűnő volt a rengeteg mozdulat, mozgás, gesztikuláció használata. Folyamatos éneklés, felelős válaszolatós játékok, körjátékok jelentek meg a tevékenységben, melyeket végig változatos mozgások, mozdulatok kísérték. Mindig

valamilyen mozgást hajtottak végre a zenélés, éneklés mellé. A gyerekek örömmel, saját akaratukból tevékenykedtek, játékként élték meg, ami velük történt. Azonban többről van szó egyszerű játéknál, hiszen tudjuk, ezáltal ők nyelvet, kultúrát tanulnak, formálódik bennük a közösséghez tartozás érzése, megtanulnak közeledni egymáshoz, mindemellet számos kognitív, szociális képességük fejlődik. A foglalkozás során énekelt „Guten Tag, guten Tag...” kezdetű dal jól példázza ezt. Ebben egyértelműen a kapcsolatok kialakítása jelent meg. Az egymáshoz való odafordulás, köszönés, integetés kapcsolatteremtő jellegű volt, illetve a dal szövegéből adódóan egymás elfogadása, a különbözőségek elfogadása is központi szerepet kapott. („...sagen alle Kinder, große Kinder, kleine Kinder, dicke Kinder, dünne Kinder...” Tehát minden egyes gyerek attól függően, hogy kicsi, nagy, duci vagy vékony, ugyanúgy köszönti egymást.)

Figyelve a gyermekeket, kijelenthető, hogy végig értették miről szóltak a dalok, mondókák, ha szavak szintjén nem mindent, akkor zene és gesztikulálás segítségével tették érthetővé maguk számára az elhangzottakat. A zene motivál, hat az érzelmekre, érdeklődővé tesz. Mindezeket kiegészítve a gesztikuláció, az aktív cselekvés, az idegen nyelven hallott illetve énekelt dalok, mondókák, komplex hatással vannak a gyerekekre. Ez a komplexitás pedig úgy gondolom, segít a nyelv elsajátításában, az új értékek, érzések megismerésében.

A délelőtt során egy rövidebb spontán dalos foglalkozásra is sor került magyar nyelven, mely mint utólag megtudtam, nem volt előre megtervezve. Ennek során magyar karácsonyi, adventi dalok hangoztak el. Hangszerekkel (csörgő, csengő) tette izgalmasabbá az óvónő a kicsi gyerekek számára. Megjelent az aktuális fejlesztési terület (halkabb, hangosabb megkülönböztetése), a dalok szövegét elmutatták, (hógolyógyúrás, kipirult arc), átélték és saját testükkel is zenéltek. (Fúj a szél, csepereg az eső, erősebben fúj a szél, jobban csepereg az eső és ebből fokozatosan kialakult a vihar). Annak ellenére, hogy a gyermekek kiscsoportosak és még nem képesek huzamosabb ideig részt venni egy tevékenységen, legnagyobb részük csatlakozott hozzá. (Pedig, mint tudjuk, korábban már németül volt számukra énekes foglalkozás). Örömmel, izgatottan énekelték, gyakorolták a dalokat. Az újabb, még kevésbé ismert dal (Adventi hírnök...) szövegét még többen nem tudták, de figyelve az óvónőt, ők is hamarosan bekapcsolódtak. Ezek alapján azt állapítottam meg, hogy a csoportban az óvónő igyekszik kihasználni a spontán adódó alkalmakat is arra, hogy zenéljen, énekeljen a gyerekekkel, illetve az is megállapítható, hogy a gyerekek mindig nyitottak a zenére.

A beszélgetés során az óvónő kiemelte, hogy mennyire erős motiváló ereje van a zenének. Ezt láthattam is, hiszen mind a két foglalkozáson részt vett a gyermekek többsége, annak ellenére, hogy kötetlen formában zajlottak. A gyerekek akkor is nyitottak rá, ha nem értenek belőle egy szót sem, megfogja őket a dallam, a hangzás. Hozzá tette azt is, amit meg is figyeltem, hogy elengedhetetlennek tartja a különféle mozdulatok bekapcsolását a tevékenységbe. Így sokkal hatékonyabb az ismeretek elsajátítása, mivel ők maguk is aktív résztvevői, alakítói a foglalkozásnak, továbbá esetenként egyéni ötleteikkel színesíthetik azt. Ez a módszer minden nevelési területnél központi szerepű.

A csoportos, közös végrehajtás által egyrészt közösségi élményekkel gazdagodnak a gyerekek, másrészt a pedagógus által nyújtott megfelelő példa és a gyermekek életkori sajátosságából fakadó (*Mérei és Binet, 1978*) utánzásos tanulás kiváló lehetőséget ad, mind a szavak kiejtésének, mind az ezek megértéséhez szükséges gesztikulációnak az elsajátítására. Fontos, hogy az ismeretátadás minél befogadhatóbb legyen a gyermekek számára ebben segítség a zene, illetve a befogadhatóság mellett legyen kézzelfogható is. Ennek megvalósításához pedig a gesztikuláció nyújt kiváló segítséget. Az óvónő évek során szerzett tapasztalatai alapján a zene egy rendkívül hatékony eszköz a pedagógusok kezében, ez esetben a nyelvelsajátítás és a hagyományok őrzésének segítségével, emellett a közösséghez tartozás érzésének kialakításában.

Összevetve a látottakat és hallottakat arra a megállapításra jutottam, hogy a zene képes aktivizálni a gyermekeket. Óvónői tapasztalatok erősítik azt is, hogy a zenében rejlő erő nagy segítség a tanulásban, így a nyelvtanulásban, kultúra és érték közvetítésben is elengedhetetlen szerepe van. A megfigyelés alatt tapasztalható volt az óvodapedagógus pozitív attitűdje a zenéhez, tevékenység közben élt az arca, mosolygott. A „kötelező” foglalkozáson felül is használta a zenét és annak eszköztárát a gyermekek nevelésére, élményekkel gazdagította őket a hívogató zenei eszközökkel (csörgők, csengettyűk), hangjával és kreatív ötleteivel (saját testtel való zenélés). Abból adódóan, hogy csoportosan tevékenykednek ez segít közösséget formálni, egységet alkotni a gyermekek között.

Az a következtetés is levonható, megállapítható, hogy az ének-zenei eszközökhöz szükségképpen hozzátartozik az énekelt dalok, mondókák gesztikulálása, mozdulattal kísérése a még hatásosabb eredmények elérése érdekében minden nevelési területet áthat ez a módszer.

II.2.1.3 Héber-magyar két tannyelvű óvoda, 2017.10.26.

A következő intézmény, amellyel kapcsolatban elemezni és ismertetni fogom tapasztalataimat, egy héber-magyar két tannyelvű óvoda lesz.

A megfigyelt csoport vegyes összetételű, nagyrészt 3-4 évesek alkotják. A legtöbb gyermek kétnyelvű, azonban van köztük olyan is, aki még nem találkozott a héber nyelvvel, így az óvodában ismerkedett meg vele. Mindannyian izraelita vallásúak.

A csoportban két óvónő van, az egyik héber anyanyelvű, aki alig tud magyarul, a másik magyar, aki minimális hébertudással rendelkezik. Délelőttönként a gyerekeknek a héber óvónő tart foglalkozást, melyek során csak a héber nyelvet használják, majd délután magyarul részesülnek óvodai nevelésben.

Szintén egész délelőtt lehetőségem volt megfigyelésre, melynek során láthattam a reggeli rutint, a motiválást és a héberül tartott énekes foglalkozást, amely hittannal volt egybekötve.

Folyamatos reggelizés zajlott és a foglalkozást szinte rögtön ezután kezdték meg. Van egy állandó napirendjük, olyan szokásaik, melyek támpontokat adnak a gyerekeknek abban, mi fog következni a délelőtt során. Ez megfigyelhető volt abban, hogy minden gyermek részt vett a foglalkozáson az evés utáni játékos mondókázás után, különösebb motiválás nélkül gyűltek oda a tevékenység helyszínéhez. Óvónői elmondás alapján megtudtam, hogy minden nap így zajlik, ezért a gyerekek tudják azt, hogy ott kell lenniük. A kötelező jelleg ellenére nem tapasztaltam bennük kedvetlenséget, mindenki jókedvű, vidám volt és izgatottan figyelt. Ez igazolja a zene motiváló erejét, hogy különösen nagy hatással van az óvodás korosztályra.

Egy komplex tevékenységnek lehettem tanúja. Részekre bontva a foglalkozást, az első rész nem sokban különbözött egy átlagos óvodában zajlótól.⁸ Megjelentek benne az aktuális témakör elemei, ebben az esetben a testrészek, a fejlesztési területtel összekapcsolva, mely a gyorsabb és lassabb különbségének érzékeltetése volt. A foglalkozás alatt matematikai készségeket fejlesztő, illetve környezeti tartalom is megjelent, dallamos, ritmikus anyag segítségével. Hangsúlyos szerepet kapott a gesztikuláció, mutogatás. Minden dalt, mondókát, amit csak lehetett mozdulatok kísérték, eközben többször körbejártak, helyet is változtattak. Ebben a részben a játékos, ritmikus zenei anyag segítségével történő ismeretszerzés volt hangsúlyos, a nyelv gyakorlásával

⁸ Később képen látható a héberül írott, ismeretszerzés céljából kialakított fal, szintén akár egy „átlagos” óvodában. (1. ábra)

egybekötve. Azonban nem csupán a nyelv elsajátítása a fontos. Az, hogy a gyermekek megismerjék a nyelvet velejárója annak, hogy a vallásukat, hagyományait és kultúrájukat is megismerjék. A foglalkozás második része ennek fényében zajlott.

Hittan jelleggel a tórához igazodva haladnak a nevelési év során. Heti bontásban, minden héten egy-egy központi témával ismerkedhetnek meg a gyermekek, amely nem csupán számukra kijelölt szakasz, hanem ugyanúgy a felnőttek is ezt tanulmányozzák a hét során. Hétfőtől csütörtökig minden nap ezzel az anyaggal foglalkoznak más-más nézőpontból megközelítve, majd a téma zárására csütörtökön kerül sor. A lezárás alkalmából mindig valami, a témához kapcsolható meglepetésben részesülnek a gyerekek. Mivel én is csütörtöki napon voltam megfigyelni láthattam, hogy színező volt a meglepetés. A hittan foglalkozás elmaradhatatlan része és mindennapos program, a közös ima, amely a gyermekek életkorához igazodik. A zsidó kultúrában szinte minden ima énekes, ebből kifolyólag már eleve elválaszthatatlan zene és értékközvetítés kapcsolata, melyhez jelen esetben a héber nyelv tanulása is hozzákapcsolódik. Az egész délelőttöt áthatotta a zene, ének.

A csoport sok zenei élményben részesül. Nem csupán a kötelező foglalkozások keretein belül hallanak zenét, hanem lehetőleg minden tevékenység során megjelenik, illetve sokszor ebéd, uzsonna vagy elalvás előtti időben is zene szól. Ez szólhat lejátszóból CD-ről, de elalváskor az óvónő éneke is lehet. A pénteki napokon sábeszt tartanak, (a szó jelentése: szombat, a zsidók ezen a napon semmilyen munkát nem végeznek, nyugalomra, imádkozásra szolgál) ez szintén végig énekes, a gyermekek számára könnyen befogadható.

Az idejárom gyermekekről tudni kell, hogy legnagyobb részük komoly, vallásos zsidó családból származik, tehát a gyerekek zsinagógába is járnak szüleikkel. A szertartásokon szintén jelentős szerepe van a zenének. Sok az éneklés, imádkozás, a gyerekek mindezt látják és hallják, így a zene szerves részét képezi életüknek akkor is, ha családjukban a muzikalitás közvetlenül nincs jelen.

A gyermekeknek olyan intézménybe van lehetőségük járni, ahol teljes mértékben a saját kultúrájuk érvényesül. Ezáltal nem találkoznak megkülönböztetéssel, előítéletekkel. Olyan közeg van biztosítva számukra, amely védett és lehetővé teszi, hogy szabadon gyakorolják kulturális szokásaikat, mindemellett megszerzik azt az általános tudást is, amelyet az állami intézmények nyújtanának számukra.

Az óvodapedagógussal folytatott beszélgetésem során megerősítést nyert az a feltevésem, hogy zenével könnyebb nyelvet, kultúrát és értékeket elsajátítani. Ebben az

esetben különösen hangsúlyos mindegyik, hiszen a gyerekek nyelvet tanulnak és mindemellett komoly hagyományokat, értékeket, hitbeli meggyőződéseket is. Folyamatosan tapasztalja, mennyire gyorsan megtanulják a nyelvet erőfeszítések nélkül úgy, hogy pusztán odafigyelnek a dallamra, ami felkelti érdeklődésüket és ennek (továbbá a gesztikulációnak) segítségével szépen lassan elkezdik megérteni a szöveget, mely ebben az esetben a hittel való megismerkedéssel és az egység érzésének kialakulásával párosul. Az óvónő említést tett arról, hogy a gyerekek már egészen kis korukban nyitottan közelednek egymás felé. Ez egyrészt betudható a sok közös énekes tevékenységnek, imának, ami ezt segíti, illetve annak is, hogy a gyermekek többsége nagy családban él, közösségbe jár.

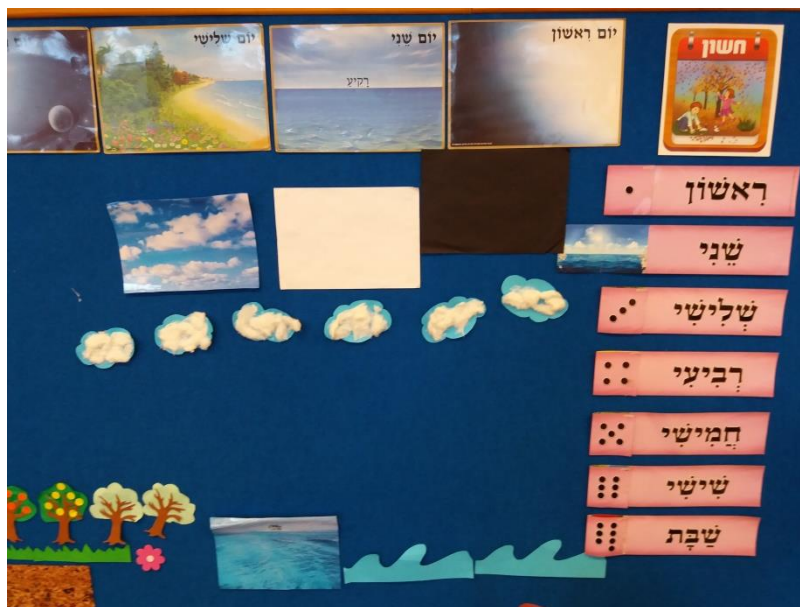
Ki kell térnem arra, hogy mint említettem héber és magyar nyelven is foglalkoznak a gyerekekkel, hiszen két tannyelvű az óvoda. Azonban jogosan merülhet fel az a kérdés, hogy magyar nyelvű óvodai nevelés során mi az, amiben mást kapnak a gyerekek, miért fontos egyáltalán, hogy a magyart is használják, illetve összeegyeztethető-e a magyar néphagyomány és a zsidó vallás? Itt érdemes visszagondolni a multikulturalizmus fogalmainál leírtakra, ahol a kölcsönösség minden esetben hangsúlyozva van, így mind a kisebbségi mind a többségi társadalom nyelvét, kultúráját tiszteletben kell tartani, ápolni kell.

A két foglalkozás közös vonásokon alapszik. Mindkettőben központi szerepet kap a dallamosság. Legyen szó bármelyik nevelési területről azt igyekeznek komplexen összekapcsolni zenével, továbbá gesztikulációval. Amihez csak lehet mozgást is kapcsolnak, ez kapaszkodót nyújt és segít a memorizálásban. Beszélgetés során kiderült, hogy a magyar népdalok bizonyos elemei nem egyeztethetők össze a zsidó vallási szokásokkal, így óvatosan kell kezelni őket. Szigorú szabályok alapján választják a tanítani kívánt dalokat, melyeket adott esetben óvatosan át kell költeni. Ez nehézség, mivel a magyar népdalok tele vannak olyan elemekkel, amelyek a vallás szerint nem kóserék, tehát nem szabad őket megjeleníteni. Ez leggyakrabban az állatos daloknál nyilvánul meg, melyek, mint tudjuk, szerves részét képezik a magyar népdal kincsnek (Például: medve egyáltalán nem jelenhet meg, állatokat nem utánozhatnak a foglalkozásokon). Azonban a gyerekek ugyanúgy megismerik ezeket a dalokat, dalos játékokat, mint nem zsidó társaik, csak kicsit másképpen. Maga a magyar néphagyomány, népszokások viszont nem jelennek meg az ovisok életében.

Szóba jött az, hogy vajon ez jelent-e bármilyen hátrányt a gyermekek számára. Az óvónő elgondolkozott, majd végül azt fogalmazta meg válaszában, hogy nem gondolja,

hogy ebből hátrányuk születne. Mivel manapság általános tendenciának mondható az, hogy kevesebb azoknak a szülőknek a száma, akik családi körben magyar dalt vagy akár népmesét ismertetnek meg gyermekeikkel, így elmondható, hogy a gyerekek, minden esetben hasonló mértékben tesznek szert a magyar kultúra ismeretére. Különbség a tudás „minőségében” fedezhető fel, mivel mint említettem, a népdalok szövegét esetenként át kell írni, viszont a dallamvilágot ugyanúgy ismerik meg a zsidó gyermekek is.

Látható, hogy ez esetben összetett helyzettel állunk szemben, melyet igazán sok oldalról lehetne vizsgálni és átgondolni. Leszűkítve a zenére és úgy megvizsgálni a látottakat, hallottakat arra a megállapításra jutottam, hogy a gyermekek számára vonzó a zene és ezt a pedagógusok is tapasztalják, igyekeznek kihasználni a nevelés során. Arra törekszenek, hogy a zene által a gyerekek közel kerüljenek mindkét fél értékeihez, nyelvéhez. Segítik őket hitük megismerésében, elmélyítésében. A közös zenélésekkel, éneklésekkel pedig azt erősítik a gyerekekben, hogy ők egy közösséghez tartoznak, ezáltal majd bátrabban kezdeményeznek interakciót társaik felé. A zene használatát nem szűkítik le csupán az ének-zene foglalkozásokra, hanem komplexen alkalmazzák ott ahol és amikor tudják. Mindezeket a pozitív hatásokat összekapcsolják gesztikulációval, ami által mind a nyelv, értékek, érzések megértése, tanulása hatékonyabbá válik.

1.ábra

II.2.1.4 Református óvoda, 2017.11.07.

Az utolsó intézmény, mely ismertetésre kerül egy református óvoda, a következőkben az itt szerzett tapasztalataimat, megfigyeléseimet fogom leírni.

Látogatásom az egész délelőttre kiterjedt, ennek során tanúja lehettem egy hittan foglalkozásnak is. A lebonyolítás módja nem hagyományos, mivel az összes óvodai csoport, óvónők, dajkák is részt vesznek az alkalmon. A legnagyobb csoportszoba szolgál helyszínül, körülbelül 60 gyerek van jelen, akik a szőnyegekben, asztaloknál ülnek. Abból kifolyólag, hogy viszonylag kis létszámú csoportok (20-23 fő) vannak, ez jól megvalósítható. A foglalkozást a lelkész úr a feleségével közösen tartja, minden kedd délelőtt. Érdekességképpen megemlíteném, hogy a csoportszobában zongora⁹ (2. ábra) található, amit alkalmanként használni is szoktak. Ez úgy gondolom ritkaság, éppen ezért örömmel láttam, hogy ilyen lehetőséget biztosítanak a gyerekeknek új élmények szerzésére.

Az óvoda, amely 3 éve működik felépítése szerint ugyanolyan, mint egy állami intézmény. Két óvónő tartozik egy csoporthoz és egy dadus. Nem elvárás az óvodapedagógusokkal szemben, hogy a református egyházhoz tartozzanak, mivel a hit, a vallás értékeinek átadása és tanítása a lelkész és feleségének a hatáskörébe tartozik. Fontos viszont az, hogy az ott dolgozók elfogadják ezeket az értékeket, erkölcsi normákat és hitelesen közvetíteni tudják a gyermekek felé. Itt említést érdemel az az információ, hogy az óvodába járók körülbelül 40%-a más felekezethez tartozik, illetve viszonylag nagy a felekezet nélküliek száma. Az intézmény nem zárkózik el más egyházhoz tartozó, illetve felekezet nélküli gyermekek felvételétől. Számukra az a fontos, hogy a keresztény értékeket őrizni tudják, továbbá átadni olyanok számára, akikben igény van a lelki, hitbeli hovatartozásra.

A foglalkozás azonnal énekléssel kezdődik és megfigyelhető, hogy végig a zene, a keresztény gyermekdalok kapnak központi szerepet. Ezek éneklése alatt folyamatos a gesztikuláció. Kezüikkel, testükkel élik át a dalok tartalmát, ezáltal kézzelfoghatóbbá, tudatosabbá téve azt. Különösképpen erősödik az összetartozás érzése olyan dalok által melyekben egymással teremtenek kapcsolatot a gyermekek. Mindez összekapcsolódik a keresztény értékekkel, hogy minden embert Isten teremtett, és a dal („Ki teremtett téged, őt és engem? Téged, őt és engem?” válasz „Atyánk, Istenünk.”) éneklése során egymásra

⁹ A későbbiekben képpel szemléltetem, mivel úgy gondolom nagyon ritka egy ilyen hangszer jelenléte az óvodai csoportszobákban. Éppen ezért érdemes látni, hogy van mód zongora elhelyezésére egy csoportban. Ennek számos előnyét akár nap, mint nap élvezhetik a gyerekek és használhatják ki a pedagógusok.

mutatnak, egymásra néznek, kontaktusba kerülnek egymással. Ezáltal elmélyültebb kapcsolat alakul ki a gyermekek között, mindehhez hozzájárul annak tudatosítása is, hogy ők egy közös Atyától származnak, így ez szorosabbá teszi a gyermekek között kialakuló kapcsolatokat és segít nyitni társaik felé. A kezdő éneklést rövid bibliai történet követte, ami szemléletes, interaktív módon volt közvetítve, a gyermekek is be voltak vonva. Kérdésekkel bátorította őket a lelkész együtt gondolkodásra, elmélkedésre, korosztályuknak, érdeklődési körüknek megfelelően. Sok vicces és cseles kérdés hangzott el, az ezekre adott válaszok pedig jól példázták a gyermeki gondolkodás sajátosságait. Ez a rész körülbelül 10 percet vett igénybe, majd ezután aranymondás következett és újra a zenéé lett a főszerep. Olyan ének következett, amelyet nem ismertek a gyerekek. A lelkész és a felesége, a pedagógusok elénekelték nekik és már első hallás után hallatszott a gyermekek dúdolása, szövegrészletek mormolása. Koncentrálva figyelték a felnőtteket, igyekeztek nemcsak fülükkel hallgatni a dallamot, hanem szemükkel is figyelni a beszédet, a gesztikulációt, ezáltal megerősíteni a hallottakat. Pillanatok alatt az egész gyereksereg zengeni kezdte az éneket. Egyszerű, fülbemászó, kellemes dallamával megérintette, motiválta őket arra, hogy akarják megtanulni, érteni a szöveget is, hiszen aminek ilyen szép dallama van, annak biztos a szövege is értékes. Mindeközben a felnőttek, mozdulatokat végeztek, ezzel is hozzásegítve a gyerekeket a tanuláshoz, megértéshez, így több csatornán keresztül támogatták az ismeretek elsajátítást. Ezután újból éneklés következett és végül a nagy kedvenc, a foglalkozás elején is énekelt „Ki teremtette...” kezdetű dalt énekelték el, a gyermekek kérésére többször is. Lezárásképpen pedig elmondták a Mi Atyánk kezdetű közös imádságot.

A gyermekek „hétköznapi” zenei nevelése nem tér el az állami óvodákétól. A foglalkozások során nem jelennek meg hittel kapcsolatos dalok, ugyanúgy a magyar népdalok, körjátékok, mondókák segítségével ismertetik meg a gyermekekkel a kultúrát, néphagyományokat. A néphagyományokkal sokszor együtt járó babonákkal, hiedelmekkel is megismertetik a gyerekeket, hiszen ezek is a magyar kultúra részét képezik. Egy ilyen foglalkozást is végignézhettem. A megfigyelt, körülbelül 20 fős csoport zömét kiscsoportos (3 éves) gyermekek tették ki. A foglalkozás nem volt kötelező, de elég sokan bekapcsolódtak a kicsik közül. Amint az óvónő megszólaltatta furulyáját, a gyerekek köré gyűltek. Megfigyelhető volt az is, hogy, aki nem csatlakozott, mert éppen a rajzolásban mélyült el, ő is figyelt, a többiekkel együtt énekelt. Ezek a megfigyelések egyértelműen a zene iránti fogékonyságukat mutatják. Megállapítottam,

hogy általános zenei nevelés terén valóban nincs különbség az egyházi és állami óvodák között.

A vezető óvodapedagógussal folytatott beszélgetésem során kiderült, hogy a művészeti nevelés központi szerepű az óvoda életében, pedagógiai programjukban is megjelenik ennek fontossága. A zene, zenei nevelés minden tevékenységet áthat és jelen van a tanítási folyamatokban. Ezt személyes tapasztalattal is alá tudom támasztani. Mivel egész délelőtt az óvodában voltam, a hittan foglalkozás előtt az egyik csoportban éppen angol nyelvű tevékenységet folytattak, melynek során, szintén dalokat énekeltek, ritmikusan mondókáztak, gesztikuláltak. Látható tehát az, hogy az idegen nyelv elsajátításában, az angol kultúra megismerésében épp olyan jelentős szerepet kapnak a dalok, zenei elemek, mint a hit és értékei megismerésében. Ezzel a megfigyeléssel újból, több oldalról is, megerősítést nyert azon feltevésem, mely szerint a zene alkalmas multikulturális nevelésre.

A zene sokoldalú fejlesztő hatását igyekeznek kihasználni abban a tudatban, hogy minél korábban jelenik meg a gyermekek életében, annál jobban érvényesülnek majd pozitív hatásai. Átala belső motiváció alakítható ki, mely segít az élményekhez jutásban, ezáltal az érzelmi intelligencia fejlesztésében. Sok éves tapasztalat mondja azt, hogy a zenét ahol csak lehet, használni kell. A keresztény értékrend átadására alkalmas, abból kifolyólag, hogy az érzelmekre gyakorol erős hatást.

Említést érdemel, hogy az óvoda épülete közvetlenül érintkezik a templommal, egyszerű az átjárás. A gyermekek nem egyszer hallhatják az orgona hangját, lehetnek templomi környezetben. A családok nagy része hívő és templomba járó, így az ő gyerekeik nem csak az intézmény oldaláról ismerik meg a keresztény értékeket, hanem otthon is így vannak nevelve, vasárnaponként istentiszteletre járnak. A felekezeti nélküli gyermekek számára ez viszont kitűnő lehetőség, hogy megismerjék és magukévá tegyék a keresztény értékeket, melyeket otthonukban is közvetíteni tudnak. Mindezt dalok segítségével, hozzájuk közel álló módon sokkal egyszerűbb megtenni.

Az úgynevezett családi vasárnapokon, délutánonként rövid istentisztelet után a gyermekek szerepelnek közösen, vagy a pedagógusokkal együtt. Különlegesebb alkalmakkor pedig vendég művész is jön előadni (pl. orgona koncert). Az alkalom során a zene van főszerepben, közösen eléneklik a megismert dalokat, adott esetben zenei kísérettel. A gyerekek családjaikkal együtt vesznek részt az istentiszteleten, így ez a program is segíti az értékek közvetítését a családok és gyermekek felé.

Volt lehetőségem beszélni a helyi református lelkész gyermekeivel. Ennek során megtudtam, hogy ők nem református óvodába jártak, mivel akkoriban még nem működött, tehát ők nem egyházi intézményben töltötték óvodás éveiket. Viszont testvéreik már ebbe az óvodába járnak, ezáltal látják, hogyan zajlik az óvodai nevelés és hogy mennyire más ez a környezet, mint ahová ők jártak. Sok-sok tapasztalatot hallottam tőlük, viszont itt a téma szempontjából fontos zenei nevelésre helyezném a hangsúlyt, illetve annak hittel való kapcsolatára. Látják azt, hogy kisebb testvéreik milyen örömmel járnak/tak ide óvodába. Legkisebb testvérük most lett óvodás és otthon folyamatosan a „Ki teremtette...” kezdetű keresztény gyerekdalt énekl, illetve ha éppen nem énekl, akkor dúdolja, és mindig mutogat hozzá, nagyokat kacag közben. Ebből látszik, hogy a kisgyerekekben megmaradnak a zenei hatások és ezzel együtt, mint látható, a hitről való tudásuk is elmélyül. Azt is említették, hogy ők nem emlékeznek ilyen sok zenei élményre óvodáskorukból, az óvodában nem tulajdonítottak nagy szerepet az éneklésnek. Ezzel szemben, a református óvodában számos zenei program van, és mindent áthat a zeneiség. Az is sokat elárul és elgondolkoztató, hogy egy már nyugdíjazott pedagógusról a mai napig úgy beszélnek (mindig gitározott, énekelt, zenélt a gyerekekkel), hogy „Az Óvónéni”... A testvérek gyerek istentiszteletre, hittanra viszont jártak óvodán kívül. Ezek során sok keresztény énekkel, gyerekdallal ismerkedtek meg, melyeket szöveggel és dallammal is fel tudtak nekem idézni. Ebből szintén látható a gyermeki fogékonyság a zenére, mely ez esetben a dalok szövege által a keresztény értékek elsajátítását és megismerését segíti.

Elmondható, hogy az intézmény életében a zenei nevelés kardinális szerepet tölt be. Az általam látottak összhangban vannak a beszélgetésben elhangzottakkal. A zenét, amikor csak lehetőség van rá alkalmazzák, igyekeznek minél több nevelésen kívüli zenei programot szervezni (pl. vonósnégyes meghívása az óvodába) elvinni a gyerekeket olyan helyekre ahol még több muzikális élménnyel gazdagodhatnak (pl. MÜPA). Mindez szorosan összekapcsolódik a hitérettel, a keresztény értékekkel, melyek átadásában a zene szerepe szintén jelentős. Segít közelebb vinni a hitet a gyermekekhez, a gyermekek segítségével családjaikhoz, így ápolva, tovább adva a kereszténység értékeit.

2. ábra

II.3 A KUTATÁS SORÁN SZERZETT TAPASZTALATOK ÖSSZEGZÉSE

Miután ismertettem a különböző intézményekben szerzett tapasztalataimat, a következőkben a megfigyelt közös vonásokat, hasonlóságokat, illetve különbségeket szeretném felvázolni. Megszerzett ismereteim elemzése, átgondolása és felelevenítése közben számos olyan elemet fedeztem fel, melyeket érdemes bemutatnom.

II.3.1 A multikulturalizmus megnyilvánulása

Megállapítható, hogy mind a négy vizsgált intézményben valamiképpen különböző módon nyilvánul meg a multikulturalizmus. Ezeket a különbségeket ismertetnem kell, hiszen saját, konkrét tapasztalataimról van szó, melyek alátámasztják a multikulturalizmus fogalmának összetettségét, sokféleségét.

II.3.1.1 Japán óvoda

A japán óvoda esetében az látható, hogy az oda járó gyermekek külön alkalmak keretein belül ismerkedhetnek meg a kisebbségi kultúrával és csak japánul foglalkoznak velük.¹⁰ A többi esetben önálló intézményekben valósul meg az ismeretek elsajátítása és mindkét nyelv, kultúra integrálva jelenik meg a gyermekek nevelésében.¹¹

¹⁰ Itt felmerülhet a párhuzamos társadalom kialakulásának veszélye, mivel szegregált módon, csak japán gyökerekkel rendelkezők vesznek részt az alkalmakon. Nem használják a magyar nyelvet, egyoldalúan csak a japán kultúrával ismerkednek meg a gyermekek. Mindemellett a szülők közül is az esetek többségében a japán szülő vesz részt a közös tevékenységen, csak ő van jelen, a magyar szülő nincs.

Az is tapasztalható, hogy a vegyes házasságokban többnyire mindegyik fél ragaszkodik a saját nyelvéhez, kultúrájához, ezért hosszútávon fennáll a veszélye, hogy párhuzamos társadalom alakuljon ki, az egyik kultúra idővel elnyomhatja a másikat.

¹¹ Még a héber óvoda esetében is, annak ellenére, hogy csak izraelita származású gyerekek járnak oda, a magyar nyelv és kultúra is jelen van az óvodai nevelésben. (Utóbbi kisebb-nagyobb módosításokkal a hittel való összeegyeztetés érdekében.) Azonban ennek ellenére, ebben az esetben is kialakulhat párhuzamos társadalom, mivel hosszútávon könnyen fölénybe kerülhet az egyik kultúra a másikkal szemben és maga a vallás, a velejáró szokások, hagyományok a dominánsabbak a gyermekek életében.

A KSH (2014) nemzetiségekre vonatkozó népszámlálási adataiban külön nem található információ a japánokra vonatkozóan. Ebből az a következtetés vonható le, hogy nem képeznek számottevő kisebbséget hazánkban.¹²

Esetükben a kulturális különbség együtt jár külső, testi megjelenésbeli különbséggel is, melyet a hétköznapiak során a gyerekek ovis társai is észrevehetnek, megjegyyezhetnek. Ebből a szempontból is jó, ha tisztában vannak származásukkal és ismerik az abból fakadó sajátosságokat. Itt fontos leírnom, hogy a japán óvoda ismertetésénél említett iskoláskorú gyermekek elmondása alapján semmilyen megkülönböztetésben nem volt részük a magyar óvodában. Társaik ugyanúgy kezelték őket, mint bárki mást és – az óvodai alváson kívül – nincs semmilyen rossz élményük abból a korszakból. Ez igazolja azt a feltevést, hogy a gyermekekben alapvetően nincsenek előítéletek. Mindezek ellenére úgy gondolom, és a velük folytatott beszélgetés során is felmerült, hogy értékes és kedves gesztus lett volna a magyar óvodapedagógusok részéről, ha a csoporttal megismertetnek pár japán dalt. Ezzel hozzájárulva a gyermekek közötti pozitív érzelmi viszonyulás, elfogadás megmaradásához és egy szorosabb kapcsolat kialakításához.

A gyerekek életében tehát, nem csak intézményi keretek között jelennek meg a kulturális különbségek, hanem otthonukban, családjukban is – hiszen legtöbbjük vegyes házasságból származik, így magyar és japán elemek is helyt kapnak életükben – illetve a külső tulajdonságokban megjelenő különbségekből fakadóan kimondható, hogy mindenhol szembesülhetnek ezzel.

Cél, hogy mindkét szülő kultúráját és nyelvét ápolják, fenntartsák, viszont nyilvánvaló, hogy a kisebbségben lévő szülőjét nehezebb. Ennek ápolása érdekében működik a japán ovi és ezzel együtt érzelmileg, értelmileg is neveli az idejáró gyerekeket.

II.3.1.2 Német óvoda

A német óvoda önálló intézményként, mindkét nyelvet, kultúrát közvetíti a gyermekek felé. Az idejáró gyerekeket kevésbé fenyegeti az esetleges megkülönböztetés veszélye. A KSH (2014) nemzetiségekre vonatkozó népszámlálási adatait vizsgálva megállapítottam, hogy a németek nagy számban képeznek kisebbséget hazánkban.

¹² Központi Statisztikai Hivatal (2014): 2011. Évi Népszámlálás, 9. Nemzetiségi adatok, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)

Azonban ehhez érdemes hozzátenni, hogy az adatok több hovatarozást befolyásoló tényező szerint vannak felosztva. Ennek alapján feltűnő és érdekes kiemelni, hogy a nemzetiség összlétszámához képest kevés az anyanyelvű német, viszont ezzel szemben elég magas azoknak a száma, akik családban, baráti körben a nemzetiségi nyelvet használják. Ebből azt a következtetést vontam le magam számára, hogy sok olyan ember van, akiknek igényük van a német nyelv és ezzel együtt kultúra, hagyományok őrzésére. Annak ellenére, hogy nem anyanyelvűek bennük van a nemzeti öntudat, fontos számukra hovatarozásuk, a nyelv és kultúra ápolása, hiszen mindez személyiségük részét képezi. Így kifejezetten indokolt a nemzetiségi intézmények létrehozása, fenntartása.

Ebben az óvodai közegben a hangsúly azon van, hogy a gyermekek a német nyelvet és hagyományokat megőrizték. Két nemzet kultúráját tehetik magukévá illetve, ha sváb családból származnak segít nekik őrizni és tovább vinni értékeiket. Az ő életükben ez a környezet biztosít multikulturális tapasztalatokat, ad lehetőséget a hagyományok és a nyelv megismerésére, illetve pozitív érzelmi viszonyulást segít kialakítani, felkelti az érdeklődést a kultúra iránt. Amennyiben van német anyanyelvű gyermek is a csoportban, ez segíthet a gyerekeknek még érdeklődőbbé válni a kultúra, a nyelv iránt, hiszen egy társuk valamiben „más”, mint ők, így jobban izgatja őket a felfedezés, megismerés. Ezt igazolja egy, a megfigyelt csoportba járó kislány, aki mindkét nyelvet anyanyelvi szinten beszél, mert Németországban született. Az ő jelenléte, tudása motiváló hatással van társaira. Alapvetően a családokban, otthoni környezetben ritkán van jelen a kétféle kultúra, viszont a gyermekek óvodában szerzett ismereteiket, élményeiket sok esetben tovább adják szüleiknek, ezáltal ott is megjelenhet.

II.3.1.3 Héber-magyar két tannyelvű óvoda

A héber-magyar két tannyelvű óvoda esete a legösszetettebb. Ebben az esetben is önálló intézményi keretek között valósul meg az értékek közvetítése. Nyelv és vallási értékrend elsajátítása, őrzése együtt jelenik meg a gyermekek életében, így több szempontból nyilvánult meg a multikulturalizmus. Magyarország népességének mindössze 0,1%-a vallotta magát izraelita vallásúnak, a 2011-es népszámlálási adatok alapján, így egyértelműen kijelenthető, hogy vallási kisebbséget képeznek az országban.¹³ Az óvoda

¹³ Központi Statisztikai Hivatal (2014): 2011. Évi Népszámlálás; 10. Vallás, felekezet, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_10_2011.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)

célja, hogy a gyermekek szabadon, megkülönböztetés nélkül gyakorolják, éljék meg hitüket, szokásaikat, mindemellett héber nyelvet is tanuljanak. Tehát egyaránt hangsúlyos a nyelvi, kulturális és vallási értékek elsajátítása. Olyan védett közeget biztosít a gyermekek számára az intézmény, ahol minden szokás, hagyomány jelen van és nincsenek kisebbségben társaikkal szemben, hanem egy, közös egységet alkotnak. Magyar és héber nyelven is nevelésben részesülnek, ismereteket szereznek és értékeket sajátítanak el. Itt az intézményben is, illetve, mint azt már a részletes kifejtés során említettem, családjukban is érik őket a különböző kulturális hatások. Bizonyos szempontok (kipa viselet, héber nyelv használata stb) miatt, a hétköznapiak során találkozhatnak megkülönböztetéssel. Ezért jó, hogy itt tudatosul bennük hovatartozásuk és erősödik értékrendjük, identitásuk.

II.3.1.4 Református óvoda

A református óvoda több szempontból kilóghat a sorból. Nincs szó nyelvi különbözőségről, illetve kérdés, hogy tekinthető-e a református vallás kisebbségnek? A 2011-es népszámlálás adatai szerint a népesség 11,6%-a vallotta magát református vallásúnak. Annak ellenére, hogy egy bevett vallásról van szó, a százalékos arányok alapján a felekezet kisebbségben van a Magyarországon legelterjedtebb, katolikus (a népesség 39%-a) vallással szemben. Ma Európában nem üldözik a kereszténységet, nem részesülnek hátrányos megkülönböztetésben, illetve eretneknek sem titulálnak senkit azért, mert más a vallása, mint a többségnek. Viszont abból a szempontból indokolható a kisebbséghez sorolásuk, hogy elenyésző azoknak a száma, akik nem csupán vallásos, hanem hitüket gyakorló, keresztény értékeket őrizni akaró, megtért emberek. Ennek nyílt vállalása során ugyanúgy részesülhetnek lenézésben, kirekesztésben a mai, úgynevezett liberális társadalomban. Éppen ezért esett a választásom egy egyházi intézményre, mert létrejöttének célja pont az értékek megőrzése és átadása, a keresztény hit megélése. Ezáltal bevehető a multikulturális nevelést folytató intézmények közé, hiszen a multikulturalizmus fogalmkörébe a vallási sokszínűség is beletartozik. A multikulturalizmus jelen esetben úgy nyilvánul meg, hogy a magyar néphagyományt és a keresztény értékeket egyaránt közvetíti az óvoda. A gyermekek életében, legtöbb esetben, az intézményben és családjukban is naponként megjelennek a keresztény értékek, a magyar hagyományokkal együtt.

Annak ellenére, hogy a multikulturalizmus fogalmkörébe beletartozik a vallási sokszínűség úgy gondolom, hogy ez egy külön kategóriát képez. Ha nem csak a

kereszténység szintjén vizsgáljuk a jelenséget, akkor is megállapítható, hogy összetettebb, illetve más jellegű különbségek merülhetnek fel kisebbség és „többség” között, mint a nemzeti kisebbségek esetében. Viszont egy nemzetet legtöbbször ugyanúgy jellemez a vallási hovatartozása, mint a nyelve, kulturális szokásai.

II.3.2 A multikulturális nevelés megvalósulása

Az előző fejezetben (II.3.1.) leírtak alapján látható a multikulturalizmus sokszínű megnyilvánulása. Ebből fakadóan a multikulturális nevelés is különböző módokon valósulhat meg, illetve kérdés, hogy megvalósul-e. A vizsgálati helyszíneken tett megfigyeléseim alapján két esetben megkérdőjeleztem a megvalósulását. A kérdéses intézmények a héber és a japán óvoda.

II.3.2.1 Japán óvoda

A japán oviban egyáltalán nincs jelen a magyar nyelv, kultúra, néphagyomány megismertetése a gyermekekkel. Ezáltal a szó szoros értelmében nem beszélhetünk multikulturális nevelésről. Inkább zene általi kultúra, nyelv és érték elsajátításról van szó, melyet ezek a külön alkalmak biztosítanak a gyerekek számára annak érdekében, hogy megismerjék, ápolják kisebbségben lévő szülőjük kultúráját is. Csak az egyik oldal megismerésére irányul a nevelés és a szülőkkel közösen végzett tevékenységen is többnyire csak a japán szülő volt ott gyermekével.

A megfigyelés során egy ellenpéldát láttam erre, melyről érdemes pár szót ejtenem. Ezen esetben egy magyar apuka kísérte el fiát a foglalkozásra. Az apuka kifejezetten frusztráltnak látszott, kényelmetlenül érezte magát a helyzetben. Feltehetőleg azért, mert nem tudott bekapcsolódni a tevékenységbe a nyelv ismeretének hiányában és felnőtt lévén, még ha értette is mit csinálnak, (a gesztikuláció által) inkább kínosnak érezte volna a csatlakozást. Fia többször próbálta jobban bevonni, nem sok sikerrel.

Annak érdekében, hogy valóban meg tudjon valósulni egy „párbeszéd” a két kultúra között, a látottak alapján úgy gondolom jó alapot adhatna, ha a vegyes házasságból született gyermekek szülei mindketten részt vennének a foglalkozásokon. Tény, hogy a cél a japán kultúra, nyelvtudás elmélyítése és a gyermekek hétköznapi úgymint magyar nevelésben részesülnek, viszont az egyoldalúság élesen elhatárolja egymástól a kétféle kultúrát ahelyett, hogy az egymás melletti megférhetőség lenne közvetítve. Hogyha a szülők mindketten képviselnék a saját „oldalukat” és ez a foglalkozások

tartalmában is megjelenne, akkor beszélhetnénk a multikulturális nevelés megvalósulásáról. Így viszont fennáll a már említett párhuzamos társadalom kialakulásának veszélye. Ezt fokozza, hogy otthoni környezetükben is meg van ez a kettősség a szülők részéről, mindketten a saját kultúrájukhoz ragaszkodnak.¹⁴

Segítséget nyújthat a zene a multikulturális nevelés megvalósításában, hiszen minden kultúrában jelen van és szavak nélkül is képes „tanítani” gyermekeket, felnőtteket egyaránt.¹⁵ Mint láthattuk, illetve a szakirodalom is alátámasztja, a kicsik különösen nyitottak rá és szüleiket is képesek azzá tenni (ha eleve nincs meg bennük az érdeklődés). A dallam, zene, ritmus mindenkire szól korosztálytól, kultúrától függetlenül és képes megérinteni, érzelmeket közvetíteni. Ezt kihasználva és a szülőket bevonva, kölcsönösen mindkét kultúra értékeit át lehetne adni a gyerekeknek anélkül, hogy az egyik ki lenne zárva.

Az alkalmak során közvetlenül nem valósul meg a multikulturális nevelés, viszont a japán óvoda által, hogy közvetíti a nyelvet, az értékeket, közvetett módon hozzájárul a gyermekek multikulturális neveléséhez. Hiszen ezeken az alkalmakon kívül a nap további részében, illetve hétköznaponként az óvodában, a városban, de sok esetben otthonukban is a magyar nyelvvel, kultúrával találkoznak.

II.3.2.2 Héber-magyar két tannyelvű óvoda

A héber óvoda esetében megvalósul a multikulturális nevelés, viszont ez leginkább a két különböző nyelv kölcsönös jelenlétében nyilvánul meg, hiszen a magyar néphagyomány és kultúra ünnepei teljes mértékben, míg a népdalok, népmesék bizonyos elemei ütköznek az izraelita vallással. Véleményem szerint éppen ezért helyesebb volna azt mondani, hogy részben valósul meg a multikulturális nevelés, mivel itt nem csupán nyelvről, hanem vallásról is beszélünk, mely alapjaiban határozza meg a közösség életét, az élet minden területére, így az óvodások nevelésére is hatással van.

Hogyha átgondoljuk a héber óvoda ismertetésénél leírtakat akkor látható, hogy szegregált módon csak izraelita vallású gyermekek járnak az intézménybe, tehát egy zárt közösségről beszélünk, ahová ugyanolyan háttérrel rendelkező gyerekek járnak. Az

¹⁴ Érdekes megemlítenem, hogy az óvodapedagógus interjú alany elmondása szerint, többnyire az anya nyelve a dominánsabb.

¹⁵ Jó lehetőség lenne kihasználni az olyan dallamokat/elemeket melyek mindkét kultúrában megjelennek (pl.: Gu Choki Pa De – Pista bácsi, János bácsi...; Kő, papír, olló), ezáltal kiemelni, hogy vannak hasonló, közös pontok. Ez mind a szülők, mind a gyermekek számára izgalmas és érdekes felfedezés lehet.

intézménybe járók nem találkoznak társaik között olyanal, aki más vallású lenne¹⁶, ezáltal könnyen egyoldalúvá válhatna a nevelés. Ilyen módon nem valósul meg a nyitottság és befogadás a másik kultúrával szemben, viszont hangsúlyoznom kell, hogy ez teljes mértékben érthető, mivel tudjuk, hogy ennek a vallásnak komoly hagyományai, szokásai és meggyőződései vannak. Mindezek ellenére nem teljesen egyoldalú a gyermekek nevelése. A másik kultúra befogadása és elfogadása ugyanis más módon nyilvánul meg. Esetenként átírva, átköltve ugyanúgy alkalmazzák a pedagógusok a magyar kultúra részét képező dalokat, mondókákat, meséket, verseket. Átadják, közvetítik a gyerekeknek, akik megismerik őket, kicsit másképpen. Tehát a gyermekek olyan mértékben és módon ismerik meg a magyar kultúra értékeit, amennyire össze lehet őket egyeztetni az identitásukat erősebben befolyásoló vallási hovatartozásukkal.

Hasonlóan a japán óvodához, itt is egyoldalúbb a nevelés, azonban megjelenik az óvodai élet során a magyar nyelv, bizonyos kulturális elemek használata, viszont egyértelműen dominánsabb a vallási hovatartozással együttjáró értékek közvetítése. Hétköznapi szituációkban, a mindennapi élet során azonban mindenhol a magyar nyelv, kultúra dominál, ezáltal multikulturális tapasztalatokat szereznek a gyermekek, (a nyelven kívül) akarva akaratlan olyan jelképekkel, elemekkel is találkoznak melyek az ő hitükkel nem összeegyeztethetők.¹⁷

II.3.2.3 Német óvoda

A német óvodában teljes mértékben multikulturális nevelés zajlik. Ugyanúgy találkozhatunk olyan gyermekkel, akinek nincs német felmenője, mint akinek van az ősei között német anyanyelvű, bár manapság egyre kevesebb az ilyen gyermek.

Az óvoda mindenki számára nyitott, bárki beirathatja gyermekét (származástól függetlenül), aki ezáltal multikulturális nevelésben részesülhet. Ennek során megismeri annak az országnak az értékeit, nyelvét amelyikben él, továbbá egy másik nemzet kultúráját és nyelvét is elsajátíthatja. Azonos arányban, kölcsönösen megjelenik a gyermekek nevelésében a két kultúra, egyik sem hangsúlyosabb a másiknál. A kulturális különbségek értéként való felfogása, elfogadása és közvetítése jelenik meg a gyermekek mindennapjaiban.

¹⁶ Esetenként lehet példa arra, hogy a gyermek anyanyelve nem magyar, de vallása ettől még ugyanaz.

¹⁷ Karácsony közeledtével például elkerülhetetlen, hogy lássák a karácsonyfával, égőkkel, télapóval díszített várost, épületeket. Míg az óvodában szigorúan tilos ezeknek a megjelenése.

II.3.2.4 Református óvoda

A református óvoda esetében is megvalósul a multikulturális nevelés. Nem feltétele a beiratkozásnak a felekezeti hovatartozás, sőt a felekezethez tartozás sem befolyásoló tényező. Mindenki számára nyitott az intézmény. A nevelés során megjelennek a keresztény értékek, de ugyanúgy jelen van a hétköznapi életben a magyar néphagyomány, kultúra, hiszen itt nem ütközik a vallási értékrenddel.

Azáltal, hogy bárki beirathatja gyermekét az oviba, a gyermekek között megjelenhet a vallási sokszínűség¹⁸. A legnagyobb hangsúly a keresztény értékek átadásán, a hit megélésén van. Így az óvoda azt közvetíti a gyermekek és családjaik felé, hogy felekezettől függetlenül egy egységet képeznek a keresztény hívő emberek, illetve mindenki számára biztosított a lehetőség az értékek megismerésére, a megtérésre.

II.3.2.5 Konklúzió

A japán és héber óvodák esetében a multikulturális nevelésről alkotott elképzelésekre, megfogalmazásokra alapozva megállapítható, hogy egyoldalú a nevelés és nem valósul meg az értékek kölcsönös, egyenrangú közvetítése a gyermekek felé. Viszont mialatt az információkat elemeztem elgondolkoztam és más szemszögből nyert értelmet számomra a fogalom.

Úgy gondolom beleestem abba a hibába, hogy próbáltam saját elképzeléseim és az olvasottak alapján egy – a magam számára szimpatikus – képet, fogalmat alkotni arról, hogy mi a multikulturális nevelés. A vizsgálódás és a gyűjtött adatok elemzése, értékelése során döbentem rá, hogy igazán összetett témáról van szó, melyet talán nem is érdemes konkrét meghatározásokra leszűkíteni. Megkérdőjeleztem mit takar a multikulturális nevelés fogalma. Attól függetlenül, hogy a legtöbb fogalom magyarázat hogyan definiálja, a tapasztaltakra alapozva megkockáztatom kijelenteni, hogy az előbb említett intézmények közvetett módon ugyan, de multikulturális nevelést folytatnak, hozzájárulnak a gyermekek ilyen fajta ismeretszerzéséhez, tanulásához, neveléséhez, értékeik kialakításához. Elvégre céljuk nem az, hogy elkülönítsék magukat a többségi társadalomtól (ennek veszélye ugyan idővel fennállhat). Érthető módon szeretnék a saját

¹⁸ Azonban fontosnak tartom megemlíteni azt a gondolatot, hogy feltételezem egy katolikus vagy jelentősen más jellegű felekezethez tartozó (nem protestáns) család nem fogja beiratni gyermekét az intézménybe, hiszen a neve valamilyen szinten „szabályozza”, hogy kiknek a számára van fenntartva, miért jött létre, annak ellenére, hogy nyitott a többi felekezettel és felekezet nélküliekkel szemben. Indirekt módon, úgy gondolom, a névnek befolyása lehet a beiratkozók személyére. (Azt is hozzá tenném, hogy a vizsgált intézmények neve minden esetben ilyen hatással lehet az óvodát kereső családokra.)

kultúrájukat továbbadni, értékeiket megőrizni, amely ilyen módon valósítható meg. Egyik esetben sem (héber és japán) lenne adott a lehetőség erre hagyományos óvodai nevelés keretein belül. Így összességében lehet beszélni, fogalmakat alkotni arról, mi az a multikulturális nevelés, azonban olyan meghatározás nem fog születni, amely lefedi az egész fogalmat, annak tartalmát, elvégre minden nézőpont és felfogás kérdése. A fogalom szűkebb, szakirodalmi behatárolása alapján multikulturális nevelés a német és református óvodákban zajlik. Viszont megnézve a vizsgált intézmények neveit, mindegyikben felfedezhető egyfajta utalás arra, hogy milyen csoport értékeinek őrzésére, továbbadására jöttek létre. Így annak ellenére, hogy a német és református óvodákban az értékek kölcsönös átadása jelenik meg, felvethető egy olyan probléma, hogy a nevelés behatárolhatja, leszűkítheti a beiratkozó gyermekek körét.

II.3.3 A zene jelentősége a nevelésben

A megvizsgált egységeket áttekintve láthatjuk, hogy a multikulturalizmus milyen sokféleképpen jelenhet meg egy-egy gyermek, közösség életében. A tapasztalatok alapján az állapítható meg, hogy talán nincs is két egyforma megnyilvánulása a jelenségnek. Feltehetőleg éppen ezért a multikulturális nevelés megvalósítására sincs egyetlen bevett koncepció, amit pedagógusként bárki alkalmazhat. Továbbá úgy gondolom minden nevelő olyan módszert próbál kiválasztani, ami a legközelebb áll hozzá. Azt is láthattuk, hogy a vizsgált esetekben nem mindig beszélhetünk multikulturális nevelésről illetve, hogy maga a fogalom sem feltétlenül könnyen meghatározható, nem olyan egyértelmű, mint azt elsőre gondoltam. Van, hogy részben (héber óvoda) van, hogy nem úgy valósul meg, ahogyan vártam volna (japán óvoda), hiszen nincs meg a kultúrák közötti egyenrangúság, az értékek kölcsönös átadása, közvetítése a gyermekek felé. Ettől függetlenül a nevelés elősegíti a gyermekek multikulturális tapasztalatszerzését.

A számos különbözőség ellenére az ismertetett példákat összevetve, egyértelműen kirajzolódik az ének-zene kardinális szerepe a gyermekek nevelésében.

A vizsgálat során annak ellenére, hogy különféle példákat láttam multikulturalizmus megnyilvánulására, mind a négy említett intézmény esetében megállapítható, hogy a zene nem csak jelen van, hanem jelentős, központi szerepet játszik az ismeretek, értékek átadásában, érzelmi nevelésben. Szembetűnő és kiemelendő, hogy minden vizsgált egység esetében gesztikulálás, mozdulatok kísérték a zenei tevékenységeket, és minden egyes pedagógus elmondása, tapasztalata azt erősítette, hogy a zene az egyik leghatásosabb eszköz ismeretek átadására, értékek közvetítésére. Így a

kutatás szempontjából vizsgálandó multikulturális nevelés megvalósításában – mely a sokféleségből fakadó különbségek megismertetésére és elfogadására, továbbá megőrzésére irányul gyermekek körében – kiválóan alkalmazható.

Mind a négy intézmény esetében jelentős szerepet tulajdonítanak a zenének, ennek ellenére azt tapasztaltam, hogy ott, ahol a gyermekek életében hit és értékrend átadása is megvalósul, (zsidó és református óvoda) ez a jelenlét még erőteljesebben nyilvánul meg. Az óvodai nevelés egészét áthatja a zene, végig jelen van a mindennapokban és szerves része a gyermekek életének.¹⁹

A meglátogatott intézményeket nem kronologikus sorrendben ismertettem. Ennek oka, hogy egy a kutatás végére kirajzolódott, logikai sorrend mentén szerettem volna haladni, és fokozatosan elérni a nemzeti értéket őrző intézmények felől, a vallási felé, hiszen a zene jelentőségében hangsúlyeltolódás figyelhető meg.

Mialatt összerendeztem, leírtam szerzett tapasztalataimat, a munka végén egyre erősebben éreztem a különbségeket, és visszaolvasva a leírtakat egyértelműen megállapítottam azt, hogy a héber-magyar két tannyelvű, illetve a református óvoda esetében a zene minden nevelési területet áthat, nem szűkül az ének-zene foglalkozások keretei közé, a gyermekeket, amikor csak lehet, zenei élményekkel gazdagítják. Úgy használják, mint a legtermészetesebb eszközt, ami egy pedagógus munkáját segítheti. Úgy gondolom mindehhez jelentős mértékben hozzájárul az, hogy egy-egy vallást, a hozzá tartozó értékeket többnyire elvont fogalmak alkotnak, mint a hit, szeretet, összetartozás vagy magának Isten személyének a fogalma. A gyermekek számára ezek nem megfoghatóak annak ellenére, hogy a szavak konkrét jelentést hordoznak, a zene, ahogy *Menuhin* (1979) fogalmaz „érzelmeink mélyebb rétegeire hat” és éppen ezért képes megalapozni a gyermekekben ezeket a fogalmakat, érzéseket vált ki, melyek később tudatossá válnak bennük, megértik a közvetített tartalmat.

¹⁹ Itt érdekesnek tartom megemlíteni az énekes foglalkozást tartó japán anyukával folytatott beszélgetésem egy részletét. Nem kérdeztem rá, teljesen spontán módon került szóba vallás, hit és zene kapcsolata. A zene általi tanulásra való példaként saját maga hozta fel a témát. Elmondta, hogy szerinte egy istentiszteleten olyan dolgokat hallanak a gyermekek, amit még nem értenek, nem fognak fel. Az énekekre, zenére (dicséretes szót használta) azonban akkor is odafigyelnek. Leköti őket, mert hat rájuk a dallam, a zenei kíséret, a közös éneklés, ahogyan az egész együttesen megszólal. Ez az alapját képezheti annak, hogy a hitet is megismerjék. Gondoljunk csak Bach műveire, melyeket mind Istennek ajánlott. Szöveg nélküli művein ugyanúgy érezhető a vallásos tartalom, érzelmegazdagság (félekezettől függetlenül). (Pl.: BWV 639, melynek címe is 'Ich ruf zu dir Herr Jesu Christ'; vagy éppen a d-moll hegedű kettősverseny II. Largo ma non tanto tétele.)

A zsidó vallás esetében is az ének, a zene a hit egyik kifejezőeszköze és a zene Isten dicsőítésének a csúcsa. Az éneklés, a szöveghez illő zene pedig felnagyítja a a szöveg jelentését, közelebb visz hozzá és segít megérteni (*Menuhin; Davis, 1979*).

Akár tudatosan, akár nem, ezen vallási értéket őrző intézmények ennek mentén nevelik a gyermekeket. Zene és vallás, hit kapcsolata ősidők óta elválaszthatatlan, a megannyi egyházi éneke, kórus-, orgonaműre gondolva nyilvánvalóvá válik. Ezek mind a hit értékét, érzelmvilágát hivatottak közvetíteni egyrészt szövegükkel másrészt dallamukkal, mely még magasabb szintre emeli mindezt. Ezekben az esetekben egyértelműen zene központú nevelés zajlik, míg a másik két esetben (német, japán) azt a következtetést vontam le, hogy fontos a zene, viszont úgy tapasztaltam a gesztikulációnak, mozgásnak van nagyobb jelentősége. Ez Kokas Klára módszerével vág egybe, aki az improvizatív mozgást kapcsolta össze zenei neveléssel. A német és japán óvodákban minden nevelési területet mozgással, gesztikulációval kapcsolnak össze és az óvodai élet egészét áthatja. Ezek végrehajtása során a gyerekek megfigyelhetik egymást, kapcsolatot teremthetnek egymással és a mozdulatok, gesztusok kifejezőerejét tapasztalhatják meg. Új ismereteket szereznek magukról, másokról, az őket körülvevő világról (*Deszpot, 2016*). Ennek háttérében feltételezésem szerint az áll, hogy a gyermekek nem szembesülnek olyan nagy mértékben elvont fogalmakkal, mint a vallások esetében. Központi szerepű a kultúra nyelvének elsajátítása, azonban a szavak megfogható, konkrét jelentéssel bírnak éppen ezért gesztikulálás segítségével a gyermekek számára is könnyebb érthetővé válniuk az idegen szavaknak.

Míndezekből azt állapítottam meg, hogy amikor értékek, az ember identitását még erősebben befolyásoló tényezők (vallás) elsajátításáról van szó, a zene érzelmekre gyakorolt hatását igyekeznek jobban kihasználni. A zene szöveg nélkül is képes érzéseket átadni, ezáltal segít megértetni olyan elvont fogalmakat, mint a hit, szeretet, összetartozás. Erre alapozva a nemzetiségek esetében a közös identitás erősítését segíthetné jobban, hiszen a kultúra szerves részét képezi a folklór, ezen belül is a népzene, amely a közösség értékeit őrzi és adja tovább. Mindemellett a közös zenélés, dalos játékok együttes játssza, közös zenehallgatás szintén azt az érzést képes erősíteni, hogy egy közösséghez tartoznak a gyermekek. Tehát amennyiben többet szeretnénk elérni egyszerű nyelvsajátításnál, akkor érdemes figyelembe venni és tudatosítani, hogy minden gyermek anyanyelve a zene, ezáltal könnyen közösséggé kovácsolható egy társaság (*Mélykútiné, 2011; Túry, 2016*).

Továbbá a zene szépségéhez, gyönyörködtetéséhez, az óvodás gyermekek automatikusan „jó” tartalmat kapcsolnak. Ennek oka, hogy sajátos gondolkodásuk nyomán csupán egy szempontot képesek figyelembe venni, olyan dolgok, melyek ellentétes tartalmúak nem tartozhatnak össze. Tehát, ami szép az csak jó lehet, ami csúnya az pedig szükségszerűen

rossz. Ez a gondolkodásbeli sajátosság szintén jó alapot nyújthat esztétikus zenei élményekkel párosítva, az óvodáskorúak multikulturális neveléséhez. (*Ranschburg, 2002*)

Természetesen zene és nyelv kapcsolata sem jelentéktelen tényező, hiszen a kettő szinte elválaszthatatlan egymástól, beszéd során is együtt vannak jelen és hatnak egymásra, mindemellett az anyanyelvnek és a zenének (mondóka, dal), több közös eleme is van, így a zene elmaradhatatlanul része a nyelvtanulásnak is (*Hegedűsné, 2016*).

II.3.4 Továbbgondolás

A zenélésben való aktív részvétel mellett nem elhanyagolható a zenehallgatás jelentősége sem. A gyermekek befogadóak és nyitottak bármilyen muzsikával szemben. Egy-egy kultúra zenei világa annak értékeit egyaránt közvetíti a gyermekek felé, így segíti annak megismerését. Pusztán hangszeres zeneművek hallgatása érzelmeket és különböző kultúrák jellegzetes dallamvilágát is képes megtanítani (*Mihalovics, Kismartony és Kolosai, 2016*). Tehát, ha a muzikális szemlélet minden nevelési területre, az óvodai élet egészére kiterjedne, kifejezetten alkalmas módja lehetne annak, hogy a gyermekeket érzelmileg szociálisan érzékennyé tegyük. Mindezt összekapcsolva különböző kultúrák értékeivel, zenei világával, nyelvével az általam vizsgált (óvodai) multikulturális nevelés alappillért képezhetné. A zenei fejlesztés sokkal összetettebb, az egész gyermeki személyiség kibontakozását, fejlődését segíti. Kedvező irányba tereli az értelmi, érzelmi és szociális képességek alakulását.

Yehudi Menuhin úgy gondolta, akárcsak Kodály Zoltán, hogy zene nélkül nincs teljes ember, a zene segítségével emberségre, tiszteletre, szeretetre lehet nevelni. Menuhin tovább vitte ezt a gondolatot és a multikulturális nevelés eszközévé tette, hiszen ha a zene ilyen komoly tartalmakat közvetít, akkor mind saját, mind mások kultúrájának megismeréséhez, elismeréséhez és a különbségek tiszteletben tartásához, értéként való felfogásához segíthet hozzá. A zenének nincsenek határai, mindenkinek közös anyanyelve. Ennek mentén alakult meg a MUS-E program, mely alapvetően általános iskolások multikulturális nevelését segíti a művészetek, kiemelten a zene által. A zenét nem csak önmagában használják. Több művészeti területtel összekapcsolva, komplex módon alkalmazzák. Megjelenik benne tánc-, színház-, és képzőművészet, ezáltal több csatornán keresztül jutnak ingerekhez a gyermekek és sokoldalú élményekkel gazdagodnak. A drámajátékok például segíthetik a gyermekekben feloldani a gátlásokat,

a mozgáson alapuló művészetek (pl. harcművészet, táncművészet), pedig a felgyülemlett energia, feszültség, agresszivitás levezetésében nyújthatnak segítséget. A hangszerek felfedezése szintén hangsúlyos, a gyerekek saját maguk által készített hangszerekkel, ritmushangszerekkel, furulyával és vonós hangszerek bevonásával szerezhhetnek zenei tapasztalatokat. A foglalkozásokat illetően nincs meghatározott tematika. Az előbbieken említett elemekre épül, azonban legfőképpen a művészek, tanítók személyisége, kreativitása, gondolkodásmódja és nem utolsósorban a gyermekek reakciói alakítják a megvalósítás módját, a tevékenység tartalmát.

Vizsgálatok bizonyítják a MUS-E hatékonyságát gyermekek érzelmi, értelmi, közösségi nevelésének terén. A programban résztvevő iskolások könnyebben teremtenek kapcsolatot társaikkal, megtalálják velük a közös hangot, ezen felül tanulmányaikat is jobban teljesítik. Kodály és Menuhin egyaránt úgy gondolta, hogy a zene a legnagyobb érték, mely különleges, és többlet tartalma által segít az egyéni fejlődésben, az emberek közti kapcsolatok kialakításában. Így a kulturális, nemzeti, vallási és bármilyen okból fakadó különbségek harmonikus, békés együttélésében is (Avedikian, 2009; Kismartony, 2011). Számos országban alkalmazzák sikerrel a programot. Egy külföldi tanulmánykötetben is – mely a gyermekek korai zenei nevelésével foglalkozó tanulmányokat összegez, főként multikulturális nevelésre összpontosítva – említést kap Menuhin programja, spanyol kontextusban. A vizsgálat eredménye, szintén a MUS-E hatásosságát támasztotta alá. A pedagógusok, akik osztályaikban a zenét ilyen célokkal alkalmazták, egyöntetűen azt a megállapítást tették, hogy a zene nélkülözhetetlen eleme az interkulturális nevelésnek. Közös értékeket teremt és közvetít, toleranciára neveli a gyermekeket (Larrañaga és Hughes, 2017).

Mindezek, illetve a szerzett tapasztalatok, megfigyelések alapján azt a következtetést tudom levonni, hogy az óvodás korosztály számára is célszerű lenne létrehozni egy olyan módszert, koncepciót, mely nem szigorú szabályokhoz kötött, de szilárd zenei alapokon áll. Elvégre az óvodában is ugyanúgy jelen van a multikulturalizmus (tágabb értelemben az inklúzió, integráció), akár csak az iskolákban. Továbbá ez a korosztály erősen érzelmvezérelt, sokkal fogékonyabb a zenei hatásokra, hangélményekre.

Az óvodák részére is folyamatosan új elvárások kerülnek megfogalmazásra, hiszen a társadalmi változások erősen érintenek minden nevelési intézményt. Ezt a sokféleséget meg kell tanulni kezelni, megismerni, megtapasztalni a különbözőségeket és a közös vonásokat egyaránt, azáltal, hogy kapcsolatot létesítünk a másik kultúrával (Turi,

2010). A kapcsolat megteremtésében pedig kiváló segítség lehet a zene, mint mindenki közös, univerzális nyelve.

Az elképzelt módszer központjában a zene lenne, mindenre kiterjedő muzikalitás jellemezné, mely egyaránt magába foglalná a zene aktív és passzív módon történő befogadását, átélését. Továbbá úgy gondolom, az eddig leírtak, tapasztaltak és olvasottak alapján a mozgásnak is fontos szerepet kellene tulajdonítani. Ezt Kokas Klára hatékony pedagógiai módszere, illetve *Gerald Hüther* (2009) neurológus professzor gondolata is erősíti. Hüther interjúja nyomán, a kognitív képességeit csak az tudja kibontakoztatni, akiben már kialakult a megfelelő testérzet, mely a mozgás segítségével érhető el. Ehhez később hozzátette, hogy maga az éneklés az egyik legcsodálatosabb testtanulási gyakorlat, mivel kivitelezése egy komplex folyamat. Mindemellett *Csikszentmihályi* (1997) is olyan beszámolókat tett közzé melyek a mozgás, tánc magával ragadó érzése mellett az együttes élmény, „a zene nyelvén”, „a jelen lévő emberek közös nyelvén” beszélést emelik ki. Tehát az együttes élmény, önkifejezés, mozgás nyújtotta lehetőségeit támasztja alá. A zenén és mozgáson felül, személy szerint úgy látom, és a Menuhin féle program hatásosságát vizsgáló kutatások alapján is alátámaszthatom, hogy a lehető legtöbb művészeti ágat, önkifejezési formát kellene összekapcsolni a gyermekek általános fejlesztésének és nevelésének érdekében, mely dolgozatom témája szempontjából a multikulturális nevelés megvalósítására irányulna.

A kutatás során megtapasztaltak, és a tanulmányozott irodalom alapján indokolt és ajánlott lenne a zene központba helyezésével, egy kifejezetten óvodás korosztály számára megalkotott program létrehozása, mely a multikulturális nevelést segíti, amennyiben lehetséges óvodai és akár intézményes kereteken kívül is lehetőséget kéne biztosítani az óvodáskorúak ilyen irányú nevelésére.

Ezen a ponton fontosnak tartom megemlíteni a Budapesti Fesztiválzenekar munkáját, mely hazai viszonylatban kiemelkedő jelentőséggel bír toleranciára való példaadás és toleranciára nevelés szempontjából is. A tolerancia kialakítása pedig elmaradhatatlan része, mondhatni kiindulási alapja mind a multikulturális, mind az inkluzív nevelésnek.

A zenekar már számos területen tett bizonyosságot szociális érzékenységről. Közösségi heteik alkalmával olyan helyekre juttatják el a komolyzenét, ahol adott esetben legfeljebb rádióban (vagy még ott sem) találkozhatnak vele az emberek. Ezáltal a zenét tényleg mindenkivé próbálják tenni, ahogyan Kodály Zoltán is mondta. Lehet szó hátrányos helyzetről, idős kor miatt a lehetőségek korlátozódásáról, mozgásában korlátozott,

akadályozott emberekről, akik nem tudnak koncerttermekbe eljutni, hogy élőben élvezhessék a zene nyújtotta szépséget. Számukra a zenekar „házhoz” viszi a zenét, ellátogat többek között templomokba, idősotthonokba, gyermekotthonokba, de börtönökbe is országszerte, városokba és kis falvakba egyaránt.

Különösen figyelnek a felnövekvő generáció különböző korosztályaira. A Kakaókoncertjeikre már egészen kisgyermeket, óvodáskorúakat (5-12 éves korig) is szeretettel várnak szüleik, nagyszüleik társaságában, mivel tudják mennyi pozitív hatása van a korai zenei nevelésnek mind a kognitív-; szociális-; érzelmi kompetenciák kibontakozásában és nem utolsósorban az esztétikai érzék, ízlés formálásában.

Külföldről, más kulturális közegből érkező családokra is gondolnak. Számukra angol nyelven tartanak Kakaókoncerteket, illetve említést érdemel a külön autizmussal élők számára szervezett Kakaókoncertjük. Ez olyan tudományos eredményeken alapszik amelyek kimutatták, hogy az autizmussal élő gyermekek szociális képességeire igen pozitív hatást gyakorol a zene, továbbá számos esetben a gyermekek figyelmét erőteljesen megragadják a kellemes dallamok, különböző hangok.

A téma szempontjából különösen szorosan kapcsolódó kezdeményezésük a 2015 óta TérTáncKoncert néven futó esemény. Ennek során iskoláskorú gyermekeknek nyújtanak lehetőséget arra, hogy a zenekarral egy közös fellépésen, nagyszabású koncerten vegyenek részt a fővárosban. Mindennek különlegessége, hogy a rendezvényen fellépőként egyaránt részt vesznek hátrányos- és nem hátrányos helyzetből érkező, roma és nem roma diákok, tehát háttértől függetlenül mindenki együtt áramlik az élő zene és tánc nyújtotta élvezettel, közösen hallgatják és közösen hoznak létre valamit, ugyanazt élik át, nem számít ki honnan jött. (Asztalos, 2017) Ez követendő példa, kiindulási alap lehet egy aktív tevékenységen és élő zenei élményen alapuló koncertpedagógiai program megalkotásában, mely a multikulturális nevelés, inklúzió, tolerancia fókuszba helyezésével, kifejezetten az óvodáskorú gyermekek sajátos gondolkodásához, igényeihez igazodva jöhetne létre.

III. TÉMALEZÁRÁS

III.1 Összefoglalás

A kutatás elején megfogalmazott céloom volt tapasztalatokat szerezni arról, hogyan zajlik multikulturális nevelés az óvodás korosztály körében, hogyan, milyen mértékben, milyen módon van jelen ebben az ének-zene. Érdekelt, mit tapasztaltak a pedagógusok eddigi pályájuk során, illetve kíváncsi voltam külső szemlélőként milyen érzésekkel fogok gazdagodni egy-egy alkalom után. Az intézmények meglátogatása, foglalkozások megfigyelése során megtapasztalhattam, milyen a légkör, mennyire hatja át az adott délelőttöt a zeneiség, hogyan reagálnak mindegyre a gyerekek. Továbbá láttam, milyen egyéb módszereket alkalmaznak annak érdekében, hogy a gyermekeket multikulturálisan neveljék, segítsék őket értékeket, nyelvet elsajátítani, megtanítani nekik, mit jelent egy közösséghez tartozni. A beszélgetések során is számos információval gazdagodtam, melyek mind alátámasztották a zene általános hatékonyságát a gyermekek nevelésében. Személyesen megtapasztalhattam, láthattam, hányféleképpen nyilvánul meg a multikulturalizmus ilyen kisméretű minta esetén is. Ezáltal nem csupán a szakirodalomra, elméletre alapozva jelenthetem ki, hogy sokféle módja van, hanem személyes ismeretekkel tudom alátámasztani a fogalom sokrétűségét. Azt is láthattam, hogy a multikulturális nevelés van, hogy nem valósul meg, vagy éppen másképp történik, mint azt előre elképzeltem. A kutatás hozzásegített ahhoz, hogy szélesedjen a látóköröm, többféle nézőpontból vizsgáljam meg a dolgokat, így a multikulturális nevelésről alkotott fogalmam is változott, új értelmet nyert a folyamat végére.

Mindent összegezve megerősítést nyert számomra a zene létfontosságú szerepe a gyermekek multikulturális nevelésében. Mindez tágabb értelmezésben is kiterjeszthető, hiszen az éneklés, a zenélés és a zene befogadása érzelmi, értelmi, szociális kompetenciákat is fejlesztő, komplex hatású folyamat, tehát általa minden lehetőség adott ahhoz, hogy az életre neveljük a gyermekeket. Kodályt idézve: „A gyermek emberi fejlődésének nincs ennél hatásosabb eszköze.” (Kodály, 1974. 305.o.)

IV. IRODALOMJEGYZÉK

- 2011. évi CXCV. törvény 4. számú melléklete
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100190.TV>
(utolsó letöltés dátuma: 2018.06.25.)
- 363/2012. (XII. 17.) Kormányrendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1200363.kor
(utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)
- ANDORKA RUDOLF (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- ASZTALOS, B. (2017): Audience Education, Concert Pedagogy – Hans Krása's Children's Opera: Brundibár. *Training and Practice*. vol.15. is. 3. 85-92
- AVEDIKIAN VIKTÓRIA (2009): A zene, mint az egyensúly és tolerancia forrása. *Új Pedagógiai Szemle*. 59.évf. 7.sz. 3-7.
http://epa.oszk.hu/00000/00035/00134/pdf/EPA00035_upsz_200907_001-017.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)
- BANKS, J. A. (ed.) – BANKS, C. A. M. (ass. ed.) (2001): *Handbook of research on multicultural education*. Jossey-Bass Publisher, San Francisco.
- BERNSTEIN, L. (1974): *Hangversenyek fiataloknak*. Zeneműkiadó, Budapest.
- BÖDDI ZSÓFIA (2017): *Az óvodai integrált nevelés vizsgálata (az eredményességet növelő tényezők és az óvóképzés fejlesztésének fókuszával)*. Doktori értekezés, ELTE PPK
- COUNCIL OF EUROPE (2008): *White paper on intercultural dialogue "Living together as equals indignity"*. Strassbourg.
https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2018.06.29.)
- CSEREKLYE ERZSÉBET (2012) *A tanulói sokféleség és a tanárok multikulturális nézetei*. Doktori disszertáció.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI MIHÁLY (1997): *Flow, az áramlat – a tökéletes élmény pszichológiája*, Akadémia Kiadó, Budapest.
- CZACHESZ ERZSÉBET (2007) *A multikulturális neveléstől az interkulturális pedagógiáig*. *Iskolakultúra*, 8- 10. 3-11.
<http://epa.oszk.hu/00000/00011/00117/pdf/2007-8-10.pdf> (utolsó letöltés dátuma: 2018.06.29.)

- DESZPOT GABRIELLA (2016): Zene és kreativitás. In: Falus András (szerk.) *Zene és egészség*. Kossuth Kiadó, Budapest. 54-70.
- EURÓPA TANÁCS (2008) *Fehér Könyv a kultúrák közötti párbeszédéről*. Strasbourg. http://www.europatanacs.hu/pdf/FeherKonyv-WhitePaper_onInterculturalDialogue_magyarul.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2018.06.29.)
- FEISCHMIDT MARGIT (1997): *Multikulturalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest.
- FORRAI KATALIN (1974): *Ének az óvodában*. Editio Musica, Budapest.
- FORRAY R. KATALIN (2003): A multikulturális/interkulturális nevelésről. *Iskolakultúra*, 2003. évf. 6-7 sz. 18-26. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00072/pdf/iskolakultura_EPA00011_2003_06_07_018-026.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)
- HARMAT LÁSZLÓ (2016): A zenei aktivitások transzfer hatásai a kognitív és az érzelmi kompetenciák fejlődésére, valamint a szubjektív jóllétre. In: Falus András (szerk.): *Zene és Egészség*. Kossuth Kiadó, Budapest. 76-83.
- HEGEDŰSNÉ TÓTH ZSUZSANNA (2016): Kisgyermekekre hangolódva: Zene – játék – Egészség fejlődés. In: Falus András (szerk.): *Zene és egészség*. Kossuth Kiadó, Budapest. 187-210.
- HUTTENLOCHER, E. R. (2002): *Neural plasticity: The effect of environment on the development of the cerebral cortex*. Harvard University Press, Cambridge.
- HÜTHER, G. (2009): „Virtuális világok bűvöletében”, *Élet és tudomány*, 2009 évf. 13.sz. 405-408.
- K. NAGY EMESE (2004): Társadalmi együttélés – interkulturális nevelés. *Zempléni Múza*, 4.évf. 5.sz. 29-37. http://epa.oszk.hu/02900/02940/00014/pdf/EPA02940_zmimuzsa_2004_2_029-037.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2017.12.17.)
- KIRSCHNER, S., TOMASELLO, M. (2010): Joint music making promotes prosocial behavior in 4-year-old children. In: *Evolution and Human Behavior*, 31. 354-361. http://www.eva.mpg.de/documents/Elsevier/Kirschner_Joint_EvolHumBeh_2010_1552719.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)

- KISMARTONY KATALIN (2011): Menuhintől Dave Brubeckig In.: Döbrössy János (szerk.) „*Mi ez a gyönyörű*” (Kodály) – zenehallgatóvá nevelés – konferenciakötet, Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- És Óvóképző Kar Tudományos Bizottsága, Budapest. 37-49.
http://old.tok.elte.hu/kutatokozpont/upload/publikacio/Mi_ez_a_gyonyoru_2011.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2018.01.16.)
- KODÁLY ZOLTÁN (1974): „Tanügyi bácsik! Engedjétek énekelni a gyermekeket!”. In: Kodály Zoltán (1974): *Visszatekintés 1.* (Sajtó alá rend. Bónis F.) Zeneműkiadó, Budapest.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2014): 2011. Évi Népszámlálás; 10. Vallás, felekezet, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_10_2011.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2014): 2011. Évi Népszámlálás; 9. Nemzetiségi adatok, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)
- LARRAÑAGA, A. E.; HUGHES S. P. (2017): Intercultural Learning in Infant Education in Spain. In: *Early Childhood Music Education in the Mediterranean Raising Children's Musicality, Evaluating Music Learning and Enabling Teacher's Preparation.* C.C.R.S.M. Cyprus Centre for the Research and Study of Music, Cyprus. 105-115.
https://www.researchgate.net/profile/Claudia_Gluschankof/publication/317156060_Musical_Expressions_of_Eastern_Mediterranean_Young_Children_Multiculturalism_in_the_making/links/592828a6a6fdcc4443550be6/Musical-Expressions-of-Eastern-Mediterranean-Young-Children-Multiculturalism-in-the-making.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)
- MENUHIN, Y.; DAVIS, C. W. (1979): *Az ember zenéje.* Zeneműkiadó, Budapest.
- MÉLYKÚTINÉ DIETRICH HELGA (2011): „A zene nem tud nem hatni...” (Kierkegard). A hangzó élmény befogadására nevelés kihívásai napjainkban In.: Döbrössy János (szerk.) „*Mi ez a gyönyörű*” (Kodály) – zenehallgatóvá nevelés – konferenciakötet, Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- És Óvóképző Kar Tudományos Bizottsága, Budapest. 83-91.
http://old.tok.elte.hu/kutatokozpont/upload/publikacio/Mi_ez_a_gyonyoru_2011.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)
- MÉREI FERENC, V. BINET ÁGNES (1978): *Gyermeklélektan,* Gondolat, Budapest.
- MIHALOVICS CSILLA, KISMARTONY KATALIN, KOLOSAI Nedda (2016): „Segítség komolyzene! – Együttgondolkodás az iskolai zenehallgatásról”. In: Falus András (szerk.): *Zene és egészség.* Kossuth Kiadó, Budapest. 238-252.

- MIHÁLY ILDIKÓ (2001): A multikulturális nevelésről – a világban. *Új Pedagógiai Szemle*, 51. évf. 4.sz. 58-65.
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00048/2001-04-vt-Mihaly-Multikulturalis.html>
(utolsó letöltés dátuma: 2017.12.17.)
- NEMES LÁSZLÓ NORBERT (2016): „Énekelni, énekelni, énekelni”. In: Falus András (szerk.) *Zene és egészség*. Kossuth Kiadó, Budapest. 177-182.
- Ranschburg Jenő (2002): *A világ megismerése óvodás korban*. Saxum Kiadó, Budapest.
- ROSADO, C. (1996): *Toward a Definition of Multiculturalism*, Rosado Consutling, California.
http://rosado.net/pdf/Def_of_Multiculturalism.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2018.01.03.)
- SACKS, O. (2010): *Zenebolondok – mesék a zenéről és az agyról*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TORGYIK JUDIT, KARLOVITZ JÁNOS TIBOR (2006): *Multikulturális nevelés*. Bölcsész Konzorcium, Budapest.
- TURI ISTVÁNNÉ (2010): Az érzelmi nevelés és szociális integráció, inklúzió, multikulturális nevelés az óvodában. *Új Pedagógiai Szemle*, 60.évf. 3-4.sz. 160-163.
http://epa.oszk.hu/00000/00035/00140/pdf/EPA00035_upsz_2010_3-4_160-163.pdf
(utolsó letöltés dátuma: 2018.01.15.)